

Konferenca e Tretë Ndërkombëtare për Shëndetin, Mirëqenien, Edukimin dhe të Drejtat e Femijëve

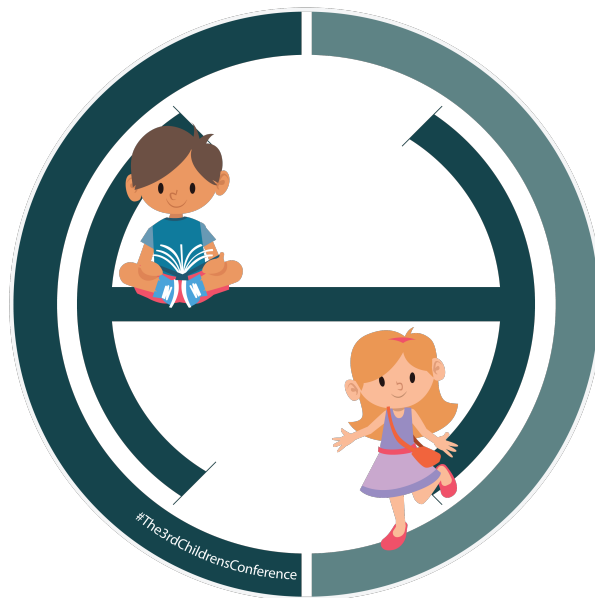
Raporti i Konferencës

Konferenca e Tretë Ndërkombëtare për Shëndetin, Mirëqenien, Edukimin dhe të Drejtat e Femijëve

Raporti i Konferencës

Përmbajtja

Prapavija

Konferenca e Tretë Ndërkombëtare për Shëndetin, Mirëqenien, Edukimin dhe të Drejtat e Fëmijëve	6
Objektivat e Konferencës.....	6

Aktivitetet para Konferencës

Fakte Interesante të Ndërlidhura me Fëmijët	9
Aktivite Argëtuese gjatë Pandemisë.....	9
Kuizi i Fëmijëve.....	10
Pyesni Psikologun për Fëmijët Tuaj	10
Pyesni Logopedin për Fëmijët Tuaj.....	11
Terapia e Artit: Rruga për të Kuptuar Fëmijët	11
Përfituesit e Aktiviteteve	12

Fjalimet Hyrëse

Prezantuesit Kryesor

Kompetenca Sociale dhe Arritjet Akademike të Fëmijëve në Kosovë	19
Ndikimet e COVID-19 në Arsim, Mirëqenien e Mësimdhënësve, Prindërve dhe Nxënësve: Sfidat e Ndërlidhura me Mësimin në Distançë (online) dhe Mundësitë për Avancimin e Cilësisë së Arsimit	20
Familjet në Izolim nga Coronavirusi – Ndikimi Psikologjik, Stresorët dhe Roli i Mediave Digjitale..	21
“Hendeku i 30 Milion Fjalëve”	22
Zhvillimi Pozitiv tek të Rinjtë në Kontekst Global	22
Vlerësimi i Zhvillimit të Fëmijëve	23
Vlerësimi dhe Pushteti: Drejt një Teorie mbi Efektet Anësore të Kontrollit.....	24
Emocionet Akademike të Nxënësve në dy Kohë të Ndryshme: Para dhe Gjatë Pandemisë COVID-19	25
COVID-19 dhe Fëmijët.....	26

Sesionet Shkencore

Sjellja Shoqërore në Kontekstin Shkollor dhe Rëndësia e Edukimit	29
Hulumtimi 1: Ndërlidhja e Ankthit me Problemet Sociale tek Nxënësit Kosovarë.....	29
Hulumtimi 2: Rëndësia e Edukimit të Hershëm në Sjelljet Prosociale dhe Aftësitë Vetërregulluese të Fëmijëve	29

Hulumtimi 3: Të Mësuar të jemi Seksistë?! Një Eksperiment mbi Ndikimin e Shkrimeve Fetare në Seksizëm tek Adoleshentët Kosovarë	30
Plotësimi i Nevojave të Fëmijëve me Aftësi të Kufizuara	31
Hulumtimi 1: Prindërimi i Fëmijëve me Sindromën Down: Niveli i Stresit Prindëror dhe Reziliencës në Përkujdesjen e Fëmijëve me Sindromën Down	31
Hulumtimi 2: Mësimi në Distançë për Fëmijët me Nevoja të Veçanta.....	32
Hulumtimi 3: Mos Supozo Nevojat e Mia	32
Tema të Ndryshme lidhur me Fëmijët dhe Adoleshentët	33
Hulumtimi 1: Prishja e Dhëmbëve të Qumështit tek Fëmijët e Moshave 3-6 Vjeçare në Kopshte	33
Hulumtimi 2: Agresiviteti tek Adoleshentët	34
Mirëqenia Emocionale në Shkollimin në Shtëpi dhe Klasë.....	35
Hulumtime 1: Efekti i Lojës në Shëndetin Emocional tek Nxënësit e Shkollës së Mesme të Ulët	35
Hulumtimi 2: Ankthi ndaj Mësimi, Marrëdhëniet Prind-Fëmijë dhe Arritja Akademike tek Fëmijët në Shkollë.....	35
Hulumtimi 3: Tregimet e Fëmijëve në Kohën e Coronës	36
Edukimi dhe Avokimi për të Drejtat e Fëmijëve	37
Hulumtimi 1: Fëmijët pa Përkujdesje Prindërore dhe Sistemi i Shtetit për Mbrojtjen e Fëmijëve	37
Hulumtimi 2: Të Drejtat e Fëmijëve me Nevoja të Veçanta dhe Mbrojtja e Tyre nga Institucionet Shtetërore të Kosovës.....	38
Hulumtimi 3: Të Drejtat e Fëmijëve në Traditën dhe Kulturën Shqiptare sipas të Drejtës Zakonore	39
Emocionet Akademike, të Mësuarit dhe Kognicioni.....	40
Hulumtimi 1: Neuroshkenca e Zhvillimit të Hershëm të Fëmijëve: Fokusi në Zhvillimin Kognitiv	40
Hulumtimi 2: Organizimi i Mësimi në Distançë në Kohën e Pandemisë dhe Mirëqenia e Nxënësve.....	41
Hulumtimi 3: Emocionet e Mësimdhënësve: Një Koncept i ri i Mësimdhënies dhe Mësimnxënies Emocionale.....	41

Zëri i Fëmijëve në Konferencë

SOS Fshatrat e Fëmijëve në Kosovë – Përfshirja e të Rinjve dhe Aktivizmi në Iniciativa për Avokim	45
Fjalimet e Fëmijëve	45
Me Dashuri prej Fëmijëve nga Togo për Fëmijët Kosovarë	47

Tryeza e Diskutimit

Politikat e Gjithëpërfshirjes dhe Funkcionalizimi i Ekipit Multidisiplinar në Shkolla	49
Pjesët më të Rëndësishme të Tryezës së Diskutimit.....	49
Çfarë do të thotë gjithëpërfshirja si model dhe cilat janë parimet themelore të kësaj teorie? ...	49

Cila është perspektiva e Forumit Kosovar të Aftësisë së Kufizuar për sfidat aktuale të fëmijëve me nevoja të veçanta apo me aftësi të kufizuar në procesin e integritimit në arsimin gjithëpërfshirës?	50
Cila është mënyra e aplikimit të gjithëpërfshirjes në arsim, dhe një perspektivë ndryshe që mendoni se duhet ta ketë Kosova në qasjen ndaj gjithëpërfshirjes?	51
Cilat janë disa prej sukseseve që ka shkolla fillore e mesme e ulët “Ismail Qemali” në Prishtinë lidhur me arritjen e përfshirjes së fëmijëve me nevoja të veçanta?	53
Cila është përvoja personale dhe profesionale e psikologes së shkollës me fëmijët me nevoja të veçanta dhe aftësi të kufizuara në këtë shkollë?	53
Si qëndrojnë strukturat e tjera të shkollave për arritjen e cilësisë dhe gjithëpërfshirjes në arsim?	54
Cila është perspektiva dhe kontributi i Organizatës “Save the Children” përgjatë viteve që shkollat të kenë një përkrahje për realizimin e gjithëpërfshirjes në Kosovë?	55
Përmbledhje dhe Rekomandime	55

Evaluimi i Konferencës

Teoria e Vetëdeterminizmit	59
Autonomia, Kompetencat dhe Marrëdhëniet Ndërpersonale	59
Qëllimi i Studimit.....	60
Metodologjia.....	60
Mostra	60
Procedura dhe Instrumenti	61
Rezultatet.....	61
Diskutimi dhe Rekomandimet.....	64

Rekomandimet e Konferencës

Prapavija

Qendra për Hulumtime Psiko-Sociale dhe Mjekësore është një organizatë joqeveritare misioni i së cilës është të përmirësojë cilësinë e shëndetit dhe arsimit në Kosovë. Ne synojmë të arrijmë këtë objektiv duke kryer kërkime të mirëfillta psiko-sociale, arsimore dhe mjekësore që do të përdoren për orientimin e politikëbërjes dhe përmes zbatimit të ndërhyrjeve të bazuara në prova në fusha të tilla. Për më tepër, ne investojmë në parandalimin dhe promovimin e shëndetit dhe arsimit duke organizuar trajnime, punëtori, debate dhe konferenca. Në këtë çështje, ne kemi organizuar Konferencën Ndërkombëtare tashmë vjetore mbi Shëndetin, Mirëqenien, Edukimin dhe të Drejtat e Fëmijëve për 3 vite me rradhë. Ne e bëjmë këtë për të mbështetur fëmijët, të cilët përfaqësojnë 34% të popullsisë së Kosovës (Agjencia e Statistikave të Kosovës, 2018), kështu që ata mund të lulëzojnë në çdo aspekt të jetës së tyre, veçanërisht në lidhje me shëndetin, mirëqenien, arsimin dhe të drejtat e tyre.

Në të gjithë botën, Dita Ndërkombëtare e Fëmijëve festohet në 1 Qershor. Ceremonitë dhe aktivitetet e ndryshme janë organizuar për të nderuar atë ditë, por ne shpesh harrojmë se si fëmijët lihen pas dore, në realitet. Rreth 5.9 milion fëmijë çdo vit vdesin për shkak të faktorëve që mund të trajtohen dhe parandalohen, nga të cilët 1 milion vdesin në ditën e parë të jetës së tyre. Në anën tjetër, përkundër popullatës së re në Kosovë, arsimi nuk është një përparësi. Fëmijët shkojnë në shkollat fillore me ndërrime, ose ka klasa me vetëm një nxënës, për shkak të mungesës së infrastrukturës dhe planifikimit adekuat. Për më tepër, parashkollorët janë zhvilluar shumë dobët ku më pak se 10% e fëmijëve të moshës tre deri në gjashtë kanë qasje në arsimin e fëmijërisë së hershme (Humanium, 2018).

Edicioni i Parë (2018) dhe i Dytë (2019) të Konferencës të organizuar nga QHPSM janë përqendruar, në veçanti, në shëndetin dhe mirëqenien e fëmijëve, pasi shumica e mysafirëve lokalë dhe ndërkombëtar synuan këto tema. Në Konferencën e Parë, përveç ngjarjes kryesore, u zhvilluan edhe shtatë punëtori të tjera me qëllim fuqizimin e profesionistëve, arsimtarëve dhe studentëve në qasjen e tyre ndaj fëmijëve, në mënyrë që të rrisin inteligjencën e tyre emocionale, të parandalojnë ngacmimin dhe konfliktin e fëmijëve dhe rritjen e vëmendjes për shëndetin mendor të fëmijëve. Në mënyrë të ngjashme, Konferenca e Dytë kishte katër punëtori, të gjitha të mbajtura nga mysafirë ndërkombëtarë, të cilët trajnuan profesionistë në strategji të suksesshme për të punuar me fëmijë, dhe metoda të reja kërkimore për të matur konstruktet psiko-biologjike tek fëmijët.

Konferenca e Tretë Ndërkombëtare për Shëndetin, Mirëqenien, Edukimin dhe të Drejtat e Fëmijëve

Këtë vit, Konferenca është përqendruar kryesisht në edukim për shkak të dukurive më të fundit në botë. Shumë fëmijë janë në disavantazh për shkak të pandemisë COVID-19, kështu që aspiratat e tyre fizike dhe mendore dhe arsimore do të preken. Të dhënat më të reja në këto fusha do të ndihmonin në orientimin e vendimmarrësve me gjetje të bazuara në prova për të parandaluar dhe ndërhyrë në mënyrën e duhur sa më shpejt dhe me mençuri të jetë e mundur. Si përfundim, ky projekt synon të inkurajojë debatin e mirëfilltë shkencor dhe politikëbërjen e bazuar në prova duke promovuar shëndetin, mirëqenien, arsimimin dhe të drejtat e fëmijëve.

Objektivat e Konferencës

- Të promovojë një proces adekuat të të mësuarit, duke kontribuar në përmirësimin e teknikave të të mësuarit dhe mësimdhënies bazuar në gjetjet empirike
- Të promovojë të drejtat e arsimit të fëmijëve, duke krijuar një forum diskutimi ku mund të hartohen politika që nxjerrin në pah arsimimin e fëmijëve
- Të nxisë bashkëpunimin midis studiuesve, shkollave dhe politikëbërësve
- Të inkurajojë modelet më të mira të bazuara në arsimin në shtëpi dhe shkollë
- Të fillojë debate shkencore të cilat do të kontribuojnë në krijimin e politikave të bazuara në prova

Për të arritur të gjitha këto objektiva dhe për të organizuar në mënyrë profesionale këtë konferencë, shumë vullnetarë, studentë, nxënës, profesorë, institucione publike dhe OJQ të ndryshme punojnë së bashku. Prandaj, vlen të përmendet se Konferenca e Tretë Ndërkombëtare për Shëndetin, Mirëqenien, të Drejtat dhe Edukimin e Fëmijëve po organizohet në bashkëpunim me SOS Fshatrat e Kosovës, Ministrinë e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit dhe Universitetin e Prishtinës "Hasan Prishtina".

Aktivitetet para Konferencës

Konferenca, si e tillë, karakterizohet me vlerat dhe kualitetet e saj. Por, promovimi i konferencës në një mënyrë jo të zakonitë, lartëson këto vlera. Prandaj, për të rritur ndikimin e konferencës, QHPSM organizon aktivitete para konferencës të cilat ndërlidhen direkt me shëndetin, mirëqenien, edukimin dhe të drejtat e fëmijëve dhe si të tilla plotësojnë realizimin e saj. Këtë vit, situata me pandemi ka ndryshuar rrjedhën e këtyre aktiviteteve. Por, edhe pse jo e ideale, kjo situatë është shfrytëzuar maksimalisht. Aktivitetet paraprirëse të konferencës të cilat janë realizuar vijnë si më poshtë:

Fakte Interesante të Ndërlidhura me Fëmijët

Një prej aktiviteteve më të thjeshta dhe me më ndikim gjatë konferencës kanë qenë shpërndarja online e një numër faktesh shkencore atraktive dhe të paeksploruara më parë, të cilat ndërlidhen me komponentet e konferencës: shëndetin, mirëqenien, edukimin dhe të drejtat e fëmijëve. Qëllimi i këtij aktiviteti ka qenë vetëdijësimi i qytetarëve dhe promovimi i rëndësisë së kërkimit shkencor që nga fëmijëria e hershme. Nga njëra perspektivë kemi kontribuar në ngritjen e nivelit të njohurive mbi fëmijët, si një ndër akterët kryesor në zhvillimin e mirëfilltë të shoqërisë. Gjersa, nga një tjetër perspektivë, kemi promovuar rëndësinë e kërkimit shkencor dhe nevojën për adresimin e rekomandimeve që dalin nga këto hulumtime shkencore. Pra, krijimin e intervenimeve të cilat bazohen në hulumtimet shkencore, rrjedhimisht bazohen në nevojat dhe kërkesa e fëmijëve.

Aktivite Argëtuese gjatë Pandemisë

Kërkimi shkencor, edhe pse shumë i rëndësishëm, ndonjëherë mund të jetë i koklavitur për fëmijët, edhe mund të mos jetë mënyra më e mirë për të shfrytëzuar energjinë dhe për të mësuar. Por, ka një mënyrë ende më adekuate për të mësuar, që është një ndër mënyrat më të mira: duke luajtur. Nga analizat tona në teren, kemi kuptuar që një ndër problemet kryesore të fëmijëve gjatë pandemisë është mos-shpenzimi i energjisë dhe mungesa e aktiviteteve argëtuese të cilat mund të zhvillohen në kushte shtëpie. Prandaj, ky aktivitet është fokusuar në këto dy aspekte. Në rrjetet sociale janë shpërndarë disa video dhe udhëzime të tjera, të cilat përfshijnë aktivitetet dhe lojëra me partner (p.sh. loja me vëllaun/motrën, loja me prindërit, etj.), në grupe (me të gjithë familjen), apo i vetmuar. Video e cila ka pasur më së shumti ndikim, sipas matjeve online, është ajo e origamit. Përmes videove vullnetarët e QHPSM-së kanë treguar mënyra të ndryshme të krijimit të figurave me palosjen e letrës dhe aktiviteve që

rrjedhin përmes këtyre figurave. Ngjashëm, janë krijuar video që udhëzojnë prindërit dhe fëmijët për mënyra të lehta të vizatimit të kafshëve. Për më shumë këto udhëzime u përcjellën me kuriozitate edukuese mbi ato kafshë. Qëllimi ishte fare i thjeshtë: stimulo, krijo ambient atraktiv të lojës, mëso diçka të re, dhe zhvillo imagjinatën duke krijuar, madje të gjitha këto duke pasur mundësi të kalohet një kohë kualitative mes fëmijëve dhe personave të dashur të tyre. Kështu, ne kemi arritur që në kushte shtëpie të realizojmë aktivitete argëtues që kërkojnë energji dhe kreativitet, edukojnë dhe në të njëjtën kohë kanë lehtësuar sado pak përballimin e situatës së vështirë të karantinimit për t'u kujdesur për mirëqeniën e fëmijëve

Kuizi i Fëmijëve

Gjatë edicioneve paraprake të konferencës, ne kemi përfshirë një garë diturie për fëmijët e shkollave të ndryshme. Pra, një kuiz diturie për fëmijët, i cili është realizuar në kohë reale para audiencës së konferencës. Këtë vit, për shkak të mbajtjes online të konferencës, kuizi i diturisë është realizuar ndryshe. Qëllimi ishte i njëjti: nxitja e konkurrencës në mes të shkollave, por krijimi i bashkëpunimit në mes të grupeve për arritjen e qëllimit të përbashkët. Për këtë event, tre kuize online me tre tema të ndryshme janë krijuar dhe janë publikuar në rrjetet sociale të QHPSM-së. Këto tema kanë përfshirë pyetje për kafshët, botën dhe edukatën qytetare me fokus të veçantë tek të drejtat e fëmijëve. Kuizet janë shpërndarë në të njëjtën ditë dhe fëmijët kanë pasur mundësinë të zgjedhin se në cilin kuiz dëshirojnë të marrin pjesë—apo në të gjitha, ndërsa shpërndarja e tyre është realizuar edhe më ndihmën e shumë edukatorëve të Kosovës dhe bashkëpunimit të tyre me prindërit. E veçanta e këtyre kuizeve është që pyetjet e krijuara janë bazuar në fakte dhe në të gjetura të vërtetuara shkenctarisht. Kështu, përveç nxitjes së të menduarit kritik dhe zhvillimin e njohurive, kemi promovuar kërkimin shkencor tek fëmijët.

Pyesni Psikologun për Fëmijët Tuaj

Prindërit janë një tjetër akter kyç në zhvillimin e mirëfilltë të fëmijëve. Por, edhe prindërit kanë nevojat dhe kërkesat e tyre për fëmijët të cilat jo gjithëherë realizohen. Madje, shpeshherë prindërit nuk arrijnë as ti përcjellin kërkesat e tyre tek fëmijët. Për më tepër, prindërit mund të kenë edhe shqetësimet të tyre rreth zhvillimit të fëmijëve, e që disa nga të cilat janë psikologjike. Për të adresuar këto shqetësime, prindërit kanë pasur mundësi që për një javë të parashtronjë pyetje tek psikologu Dr. Fitim Uka. Këto pyetje janë adresuar në mënyrë anonime në mënyrë që prindërit të kenë më të lehtë marrjen e këshillave dhe informatave të nevojshme

pa pasur nevojë të brengosen rreth paragjykimeve eventuale nga shoqëria. Pas një jave, Dr. Uka ju është përgjigjur disa prej pyetjeve me një video e cila është publikuar online. Kështu, edhe prindërit—dhe jo vetëm—që kanë të njëjtat shqetësime me fëmijët e tyre, kanë mundur të këshillohen pa pasur nevojë për ta vizituar psikologun. Temat të cilat janë trajtuar në këtë video janë: (1) motivimi i fëmijëve për të bërë detyrat e shtëpisë, (2) edukimi në fëmijërinë e hershme, (3) zgjidhja e konflikteve në mes të motrave dhe vëllezërve dhe rritja e bahskëpunimit mes tyre, (4) vonesat gjuhësore në fëmijërinë e hershme, (5) targetimi i simptomave depressive tek fëmijët, (6) vetëbesimi i fëmijëve, (7) agresiviteti në fëmijërinë e hershme – parandalimi dhe kontrollimi, (8) divorcimi i prindërve dhe transmetimi i lajmit tek fëmijët, dhe (9) ngecjet në zhvillimin e hershëm. Mbi të gjitha, janë dhënë këshilla të tjera të përgjithshme të cilat ndërliken me rëndësinë e shëndetit mendor.

Pyesni Logopedin për Fëmijët Tuaj

Pas realizmit të eventit “Pyesni Psikologun për Fëmijët Tuaj” dhe suksesit të arritur me këtë event, është vendosur që edhe një event i ngjashëm të realizohet, por këtë herë me logopedin. Qëllimi ishte i njëjti: krijimi i një platforme online për prindërit, të cilët mund të parashtronjë pyetjet e tyre mbi fëmijët e tyre për logopedin. Kësaj radhe, kishim të ftuar z. Miran Xhelili për të ju përgjigjur pyetjeve të prindërve. Ngjashëm, një video është realizuar dhe publikuar në fund të eventit, në të cilën z. Xhelili ju është përgjigjur pyetjeve mbi: (1) vonesat në të folur, (2) inicimit të bisedave nga fëmijët, (3) kohës kalendarike të paraparë për tingujt e parë, fjalët e para dhe fjalitë e para, (4) vështirësitë në artikulum dhe në sjellje, (5) belbëzimin si një fenomen interesant, (5) ngatërrimin e tingujve, dhe (6) bilinguizmin.

Terapia e Artit: Rruga për të Kuptuar Fëmijët

Terapia e artit, e cila është pjesë e shkollës psikoanalitike, është vërtetuar të jetë efektive me fëmijët. Kjo terapi, nga përmbajtja mjaft unike, lejon fëmijët të shprehin mendimet dhe ndjenjat e tyre përmes vizatimeve dhe figurave të tjera artistike. Prandaj, ne kemi realizuar një aktivitet të tillë me terapistin z. Migjen Amzai. Ky aktivitet është ndarë në dy pjesë përgjatë një dite të plotë. Pjesa e parë ka qenë një takim i mbyllur virtual i fëmijëve me terapistin, ku fëmijët kanë pasur mundësi të bashkëveprojnë dhe të shfaqin emocionet, ndjenjat, mendimet dhe problemet e tyre përmes vizatimeve—sipas udhëzimeve të terapistit. Ky aktivitet është bërë me qëllim të vlerësimit psikologjik të disa fëmijëve, duke ndihmuar kështu edhe prindërit me rekomandime

për të vazhduar tutje me terapinë e fëmijëve, në rastet në të cilat kjo do të ishte e nevojshme. Ndryshe nga psikoterapitë e zakonshme, ky sesion është përcjellur me këngë dhe kitare, për të promovuar anën argëtuese të terapive me fëmijë. Pjesa e dytë e aktivitetit ka qenë realizimi i një komunikimi virtual në kohë reale me të gjithë pjesëmarrësit që kanë qenë të interesuar në këtë lloj terapie, përfshirë studentët, prindërit, terapistët, edukatorët, dhe të tjerë. Z. Amzai ka treguar për rëndësinë e terapisë së artit në psikoterapinë me fëmijë. Nga ana tjetër, pjesëmarrësit kanë pasur mundësi të mësojnë të interpretojnë vizatimet e fëmijëve, gjë që është pjesa kryesore e kësaj terapie. Mbi të gjitha, pjesëmarrësit kanë mësuar se si duhet të udhëzojnë fëmijët gjatë një terapie të tillë, të mbledhin të dhëna të mjaftueshme për intervenime të duhura, të interpretojnë rezultatet, të krijojnë intervenime të mirëfillta bazuar në rezultatet dhe ta përcjellin progresin e fëmijëve. Këto procese janë tejet të rëndësishme edhe në hulumtimet shkencore. Kështu, është theksuar rëndësia e hulumtimeve shkencore në procesin terapeutik. Për më tepër, një pjesë e konsiderueshme e këtij aktiviteti është ndarë për pyetjet dhe përgjigjet në kohë reale. Në fund, fëmijët përfitojnë indirekt nga këto informacione, sepse përfshirja sado e thjeshtë në terapinë e artit zhvillon të menduarit dhe aspekte tjera të zhvillimit të fëmijëve.

Përfituesit e Aktiviteteve

Këto aktivitete, përveç se kanë ndikim direkt tek personat e përfshirë, janë edhe informuese. Pra, aktivitetet para konferencës përmbushin tre qëllime: (1) promovimi i rëndësisë së hulumtimeve shkencore mbi fëmijët, duke i parapri konferencës si event kryesor mbi hulumtimet, (2) ndikimin direkt tek personat e përfshirë në aktivitete, dhe (3) informimin e palëve të treta mbi rëndësinë e shëndetit, mirëqenies, edukimit dhe të drejtave të fëmijëve. Pra, që të njëjtat objektiva të konferencës, por të ndara në evente më të vogla, janë realizuar. Kështu, përfitues direkt të këtyre aktiviteteve ishin disa prindër, fëmijë, psikolog, edukator dhe individë të fushave të tjera. Në anën tjetër, përfitues indirekt ishin të gjithë të tjerët, të cilët i kanë ndjekur këto aktivitete. Një indikator matës i fuqishëm ishte rritja e interesimit për pjesëmarrje në eventin kryesor: konferencën. Pra, përmes aktiviteteve është krijuar një mundësi ndikimi në komunitet.

Fjalimet Hyrëse

Në fjalimin e parë hyrës, z. Behluli si president i konferencës potencon se është i lumtur që edhe në këtë kohë të krizës globale është bërë realizimi i konferencës për ditën e fëmijëve. Kjo për shkak se tanimë është bërë shtëpi e të gjithë atyre që punojnë në fusha të ndryshme, por që fokusin kryesor e kanë shëndetin, të drejtat, mirëqenien dhe edukimin e fëmijëve. Në anën tjetër, fëmijët më shumë se kurrë kanë pasur nevojën e mobilizimit të të gjithë akterëve për t'u ardhë në ndihmë atyre. Kjo pasi që fëmijët gjatë pandemisë kanë bërë pjesë në kategorinë e njerëzve më të prekur—jo nga sëmundja por për nga mungesa e aktiviteteve—nga kjo situatë e re ndërkombëtare.

Tutje, kryeministri në detyrë i Republikës së Kosovës z. Albin Kurti, ndër të tjera theksoi se për ditën ndërkombëtare të fëmijëve, këtë vit në Kosovë po ndodhin 2 ngjarje të rëndësishme: (1) organizimi i Konferencës për ditën e fëmijëve dhe (2) rihapja e kopshteve publike dhe private pas 3 muaj pezullim për shkak të pandemisë. Më tej, ai tha se ne jemi ata që duhet të japim shembull për fëmijët; fëmijët duan të flasin vetë më shumë se sa duam ne të iu flasim atyre; shpesh kanë nevojë për dëgjues të mirë dhe jo për folës të mirë; më shumë kanë nevojë për një kritikë se sa një model; t'i dëgjojmë fëmijët tanë, t'i duam, t'i respektojmë dhe t'i pranojmë ata çdo ditë dhe tërësisht. Në aspektin institucional, z. Kurti theksoi se ne si shtet duhemi të fokusohemi që ti mësojmë sistematikisht fëmijët në shkollë lidhur me barazinë dhe padrejtësitë si koncepte, ti aftësojmë ata gradualisht dhe ti përkrahim në aftësitë e tyre të jashtëzakonshme në fusha specifike. Sipas z. Kurti, aftësia për ta kuptuar perspektivën e tjetrit është hapi i parë për qytetatrizëm aktiv. Kjo kërkon që të ngritet vetëdija qytetare nga mosha e fëmijërisë duke shërbyer më vonë tek shoqëria në përgjithësi. Rrjedhimisht duhet ti mësojmë fëmijët edhe për angazhimin dhe bamirësinë në raport me të tjerët, e sidomos në statistikat e frikshme ku 11% e fëmijëve janë të përfshirë në punë dhe 7% prej tyre në punë me rrezik të lartë për jetën! Në vazhden e të dhënave statistikore, z. Kurti tregon edhe lidhur me statistikat se 19% e fëmijëve kanë përjetuar dhunë psikologjike. Opinionet e kryeministrit në detyrë lidhur me statistikat, por edhe me nivelin dhe gjendjen e tanishme të fëmijëve në Kosovë, janë se fëmijët nuk janë jetim vetëm kur nuk kanë prindër, por edhe kur nuk kanë shtet që i mbështet. Si përfundim, z. Kurti vë theksin tek rëndësia e barazisë gjinore duke filluar që nga familja e ngushtë, ku citon se: “Vajzat janë të nënvlerësuara ndërsa djemtë janë të mbivlerësuar në familjet tona”. Kjo praktikë duhet ndryshuar me qëllim që barazia gjinore në shoqërinë tonë në të ardhmen më mos të jetë jo vetëm problematikë por as temë e rëndësishme diskutimi. Ai thotë

se është vetë prind dhe e di se për fëmijët shkolla duhet të bëhet shtëpi dhe anasjelltas, e sidomos duhet rritur mbështetja nga prindi babë, pasi vetëm 6% e fëmijëve mbështeten nga prindërit babë të tyre në krahasim me 42% të mbështetjes së nënave për fëmijët e tyre. Për fund potencon rëndësinë e modelit të mirë të burrit ndaj gruas me qëllim të krijimit të barazisë edhe të vëllait ndaj motrës dhe anasjelltas.

Zotëri Xhavit Rexhaj potencon se arsimit duhet të jetë për të gjithë i barabartë, pa dallime dhe i bazuar në konventat ndërkombëtare. Ndër të tjera, ai tregoi edhe për projektet e reja të ministrisë së arsimit si këshillet e nxënësve dhe prindërve kundër trafikimit, dhe theksoi se janë krijuar disa mekanizma për të avancuar pozitën e fëmijëve së bashku me bashkëpunëtorë të rëndësishëm si GIZ, UNICEF, Save the Children, Banka Botërore, etj. Bashkë me këto organizata, po krijohen platforma për të punuar në këto mekanizma. Kohën e fundit, është duke u punuar për mësim në distancë shkaku i periudhës së pandemisë. Kështu, për të siguruar nxënësve të drejtën fundamentale që kanë për arsim. Ministria e arsimit është kujdesur për shkollimin e të gjitha grup-moshave dhe të atyre me nevoja të veçanta. Mësimi në distancë do të mbes vlerë e shtuar për arsimin në Kosovë. Për fund, theksoi se kjo nuk është ende e mjaftueshme dhe duhet të punohet më tepër, sidomos në gjithë përfshirjen e fëmijëve, përkatësisht atyre me aftësi të kufizuara.

Zotëri Borisi thekson se si rezultat i pandemisë, nuk po ndikohen vetëm nxënësit, por edhe funksionimi i shumë institucioneve edukative. Kështu, kur flasim për efektin e pandemisë globale mund të themi pa ekzagjeruar se ka ndryshuar botën e edukimit. Tutje, kjo pandemi ka nxjerrë në pah nevojën për digjitalizimin e mësimin në Kosovë. Pra, një proces për të cilën duhet vite përgaditjeje dhe implementimi, u implementua brenda javëve. Prandaj, kjo situatë duhet të shfrytëzohet për të testuar dhe përmirësuar digjitalizimin e edukimit në Kosovë.

Ngjashëm, për përvojat e mësimin në distancë, zonja Merita Berisha, në emër të Universitetit të Prishtinës tregoi për të gjitha vështirësitë që ka universiteti i Prishtinës. Gjithsesi, UP-ja vazhdimisht ka insistuar për të sjellë ndryshime progresive të mëdha në edukim, sidomos në arsimin në fazën e shkollimit të lartë. Këto ndryshime kanë përfshirë edhe nevojën për digjitalizimin e mësimin. Për fund, znj. Berisha bënte thirrje që të bëjmë kujdes për të ardhmen e fëmijëve tanë sepse ata janë e ardhmja e këtij vendi.

Zonja Nezahate Salihu në fjalimin e saj hyrës shpreh falënderimet për bashkëpunimin në organizimin e kësaj konference ndërkombëtare, përmes së cilës do të dëshmojmë shkencërisht për zhvillimin e fëmijëve. Tutje, ajo thotë se ne e kemi për detyrë t'i ofrojmë shtëpi, kushte dhe të plotësojmë të gjitha nevojat e tjera për të ardhme më të mirë çdo fëmije. Për më tepër, ata kanë të drejtë për arsim cilësor. Prandaj, ajo shpreson se të gjitha organizatat do të bashkëpunojnë për progres drejt zbatimit dhe promovimit të të drejtave të fëmijëve.

Drejtoresha ekzekutive e QHPSM-së, znj. Dardana Fetahu, në fjalimin e saj hyrës tregon se pse një organizimi i tillë me qëllim përmirësimit e shëndetit, të drejtat, mirëqenien dhe edukimin e fëmijëve ka rëndësi për organizatën tonë. Tutje, ajo është krenare me mbështetjen që një konferencë e tillë merr nga organizatat partnere, të cilat janë akterë të rëndësishëm në fusha të ndryshme që ndikojnë direkt tek fëmijët. Ndër të tjera, ajo shprehi nevojën për të pasur organizime dhe evente të ndryshme të këtij niveli me qëllim dhe fokus kryesor fëmijët e Republikës së Kosovës. Krahas kësaj nevojës, znj. Fetahu theksoi se QHPSM përmes trajnimeve, punëtorive, debateve dhe organizimeve të ngjashme është duke vazhduar të punoj në krijimin e aktiviteteve që ndikojnë në shëndetin, të drejtat, mirëqenien, edukimin dhe çdo nevojë tjetër të fëmijëve.

Prezantuesit Kryesor

Kompetenca Sociale dhe Arritjet Akadematike të Fëmijëve në Kosovë

Blerta Perolli-Shehu

Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”

Kurrikula e Kosovës për arsimin para-universitar, siç e dimë është e përqendruar në mësimdhënien dhe mësimnxënien e bazuar në kompetenca, duke e zhvendosur fokusin e arsimit nga marrja e njohurive në zhvillimin e kompetencave që nxënësit duhet t’i kenë për të qenë të suksesshëm më vonë në jetën e tyre. Në këto kompetenca parashihen edhe kompetencat sociale ku hyn aftësia për të demonstruar një kuptim të mirëfilltë të vetes dhe të tjerëve, për të demonstruar vetëbesim, për të ndërtuar dhe ruajtur marrëdhënie sociale. Prandaj, Znj. Perolli-Shehu, në prezantimin e saj trajton kompetencën sociale si koncept shumë kritik për mirëqenien individuale dhe sociale të gjithësecilit. Qëllimi kryesor i studimit ishte të shqyrtohen faktorët që ndërlidhen me kompetencën sociale dhe se si këto kompetenca sociale ndërlidhen më tutje me arritjet akademike të fëmijëve. Rezultatet treguan një ndërlidhje signifikante të kompetencës sociale me faktorët personal si gjinia, vijimi i kopshtit, koha e kaluar me grupin social; me faktorët familjar si niveli i të ardhurave, niveli i arsimit të prindërve, angazhimi i prindërve në jetën sociale të fëmijës; dhe me faktorët shkollor si marrëdhënia me mësuesen, marrëdhënia me bashkëmoshatarët, madhësia e klasës, ngacmimi nga bashkëmoshatarët. Për më tepër, rezultatet tregojnë se rëndësi të madhe ka angazhimi prindëror për zhvillimin e kompetencave sociale të fëmijëve por edhe për performancën e tyre akademike. Nga ky studim, një sër rekomandimesh praktike janë propozuar: (1) informimi i mësimdhënësve, këshilltarëve dhe akterëve të tjerë që kanë kontakt me familjet për mënyrat e ndërtimit të aftësive sociale të fëmijëve të tyre, (2) udhëzime për mësimdhënësit dhe prindërit që të krijojnë mundësi që fëmijët të zhvillojnë marrëdhënie pozitive dhe cilësore me ta dhe me miqtë e tyre, (3) krijimin e programeve të ndërhyrjes me bazë shkollore që synojnë ndërtimin e marrëdhënies mbështetëse mësues-nxënës dhe rritjen e pjesëmarrjes së prindërve në veprimtaritë shkollore të fëmijëve, (4) drejtimi i politikave arsimore në zbatimin e kornizës së kurikulës të bazuar në kompetenca, (5) rishikimi i programeve të trajnimit të aftësive sociale dhe programeve të përgjithshme të përgatitjes së mësimdhënësve në fakultetet e edukimit në të gjithë Kosovën. Përderisa, janë propozuar edhe disa rekomandime kërkimore si: (i) eksplorimi i konstrukteve që ndërlidhen me kompetencat sociale përmes modeleve më të avancuara të hulumtimit duke

identifikuar marrëdhëniet kauzale në mes tyre, (2) përfshirja e mostrave më të larmishme dhe një popullatë më të gjerë, (3) eksplorimi i efekteve të teknologjisë në zhvillimin dhe mirëmbajtjen e miqësive, dhe (4) hulumtimet longitudinale për të parë ndikimet afatgjata.

Ndikimet e COVID-19 në Arsim, Mirëqenien e Mësimdhënësve, Prindërve dhe Nxënësve: Sfidat e Ndërlidhura me Mësimin në Distançë (online) dhe Mundësitë për Avancimin e Cilësisë së Arsimit

Zamira Hyseni-Duraku dhe Linda Hoxha

Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”

Situata e pandemisë, sipas disa të dhënave jo shumë të sakta, ka ndikuar në mbylljen e institucioneve arsimore parauniversitare dhe universitare. Për tu adaptuar me situatën, mësimi tradicional është kthyer në mësim në distancë. Ky ndryshim i mësimdhënies ka ndikuar në zonën e konfortit të mësimdhënësve duke shkaktuar shqetësime për realizimin e mësimin dhe procesin e mësimnxënies. Znj. Hyseni-Duraku dhe znj. Hoxha realizuan hulumtimin rreth ndikimit të pandemisë COVID-19 tek mësimdhënësit, prindërit dhe nxënësit në aspektin e mirëqenies së tyre. Gjithashtu, ato analizuan sfidat e mësimin në distancë dhe përvojën e akterëve shkollor të ndikuar direkt nga pandemia. Rezultatet e këtij studimi kanë treguar se mësimdhënësit më së shumeti kanë përjetuar shqetësime si pasiguri, parehati, konfuzitet dhe mbingarkesë. Në anën tjetër, aspekti më pozitiv i vlerësuar nga mësimdhënësit ishte fleksibiliteti në orar, ndërsa, mangësi e mësimin online ishte përfshirja e nxënësve me nevoja të veçanta në arsim. Për më tepër, prindërit kanë përjetuar shqetësime të tjera si pagjumësi, ngarkesa mentale, frikë dhe presion. Kjo përshkak të aktiviteteve të kufizuara të tyre dhe të fëmijëve. Fëmijët gjithashtu kanë përjetuar shqetësime nga më të ndryshmet si frustrim, dëshpërim, konfuzitet, frikë dhe të tjera. Tutje, prezantuesit treguan se ndër sfidat më të mëdha të mësimin në distancë është kohëzgjatja e shkurtër për njësi mësimore dhe konfuziteti i shkaktuar nga këto njësi të shkurtëra. Prandaj, për tu përmisuar cilësia e mësimin në distancë, një list rekomandimesh janë propozuar nga autorët. Prindërve ju rekomandohet të ndërveprojnë me mësimdhënësit drejt sqarimeve të detyrave dhe vlerësimit nga të dy perspektivat. Gjersa, rekomandime të tjera kanë të bëjnë me avancimin e mësimin online duke mbështetur ndërveprimin mësimdhënës-prindër-nxënës, të avancohet niveli i udhëzimit, të përcaktohen qartë metodologjitë punuese, të krijohen programe mbështetëse në kuadër të shkollave për

zhvillim profesional, të krijohen programe që mundësojnë monitorimin e nxënësve, dhe të dizajnohen programe intervenuese të bazuar në evidencë.

Familjet në Izolim nga Coronavirusi – Ndikimi Psikologjik, Stresorët dhe Roli i Mediave Digjitale

Andreas Lieberoth

Universiteti Aarhus, Danimarkë

Z. Lieberoth prezantoi hulumtimin që për qëllim kishte identifikimin e ndikimit të pandemisë në nivel global brenda familjeve. Hulumtimi ishte masiv, me 174.4 mijë pjesëmarrës nga vende të ndryshme të botës, përfshirë Kosovën. Këta pjesëmarrës u përgjigjen në pyetje specifike për përvojat familjare gjatë kohës së pandemisë, përkatësisht gjatë kohës së izolimit. Fokusi kryesor i këtij studimi ishin: përjetimi i stresit, vetmia, mbështetja sociale, shqetësimet më të shpeshta, fëmijët si faktorë stresues dhe mekanizmat mbrojtës të krijuara brenda familjeve. Hulumtimi ka treguar se një ndryshim i tillë i jetës së përditshme përcillet me stres të moderuar. Kjo ka ndodhur edhe gjatë përballjes me pandeminë COVID-19, ku mesatarja e stresit ishte 2.4 nga një shkallë matëse me 5 pikë. Gjithsesi, pjesëmarrës nga shtete të ndryshme kanë përjetuar stres në nivel të ndryshëm. Banorët e Finlandës, Suedisë, Danimarkës, Holandës dhe shteteve të tjera të zhvilluar e kanë përjetuar më mirë situatën me pandemi në krahasim me banorët e shteteve më pak të zhvilluara si Koracia, Slovenia, Bullgaria, Hungaria, etj. Sa i përket familjeve në izolim, janë gjetur dallime signifikante në mes të familjeve që kanë pasur fëmijë dhe familjeve pa fëmijë në mesin e tyre. Ato familje që kishin fëmijë në mesin e tyre kanë përjetuar më shumë stres. Nga ana tjetër, nuk ka pasur dallime signifikante sa i përket ndjenjës së vetëmisë në mes të këtyre dy llojeve të familjeve. Tutje, sipas pjesëmarrësve, faktorët kryesorë shqetësues gjatë kohës së izolimit ishin: ekonomia nacionale, rreziku për hospitalizim, rreziku për vdekje, rreziku për infektim me coronavirus, mungesa e informacionit për zgjatjen e masave, brengosja për familjarët që jetojnë larg, mungesa e aktiviteteve sociale, perspektiva e profesionit pas pandemisë, puna dhe koha e kaluar brenda. Për më tepër, tek familjet që ishin në izolim me fëmijë, shqetësim kryesor ishte edukimi i tyre. Për tu ballafaquar me këto çështje shqetësuese, pjesëmarrësit listuan disa nga aktivitetet që kanë bërë si bisedat telefonike dhe ndërveprimi me shoqëri dhe familje, zhvillimi i hobeve, shikimi i filmave apo shfaqjeve televizive, etj.

“Hendeku i 30 Milion Fjalëve”

Dr. Elizabeth Fagan

Qendra për Komunikim “Fagan”, SH.B.A

Znj. Elizabet Fagan prezantoi projektin e implementuar në Shtetet e Bashkuara të Amerikës tash e 15 vite, i cili projekt është i emëruar si “Hapësira e 30 milion fjalëve”. Qëllimi kryesor i këtij projekti është që të matet rëndësia e të lexuarit në zhvillimin e gjuhës dhe përdorimit të sa më shumë fjalëve që nga mosha e hershme. Rezultatet e këtij projekti kanë treguar se fëmijët e prindërve të cilat kanë pasur fjalor më të pasur, që nga klasa e parë tregojnë aftësi më të larta të gjuhës dhe të folurit, madje edhe të inteligjencës. Ky dallim është signifikant në krahasim me fëmijët e prindërve që nuk kanë pasur fjalor të pasur. Bazuar në intervenime dhe studime 15 vjeçare në familje të ndryshme, Dr. Fagan propozon që një intervenim i tillë të bëhet edhe në Republikën e Kosovës, me fokus tek familjet me status socio-ekonomik më të ulët. Një intervenim i tillë në vendin e Kosovës do të mundësonte edhe krahasimet kulturore të shteteve të ndryshme, duke theksuar rëndësinë që kultura brenda shteteve ka në zhvillimin e të folurit.

Zhvillimi Pozitiv tek të Rinjtë në Kontekst Global

Nora Wiium

Universiteti i Bergenit, Norvegji

Një tjetër projekt që përfshinte 10.000 adoleshentë nga 30 shtete të botës u prezantua nga D. Wiium. Qëllimi i këtij projekti është identifikimi i asetëve dhe mundësive për zhvillimin pozitiv të të rinjëve duke u bazuar në hulumtime shkencore. Tutje, ky projekt synon edhe përfshirjen e partnerëve nga shtetet e ndryshme për të arritur qëllimin e përbashkët. Një sër variablash ishin pjesë e hulumtimeve në kuadër të këtij projekti: asetet zhvillimore, mirëqenia, sjellja e shëndetshme, zhvillimi i identitetit, sjelljet përgjatë përmirësimit të punës, kushtet mjedisore, shpresa dhe dëshira për jetë, mendja e qetë dhe kreativiteti, dhe shëndeti mendor. Pra, modeli i Benson mbi sistemin për zhvillimin e marrdhënieve dhe asetëve zhvillimore është përdorur si bazë teorike e hulumtimeve. Rezultatet kanë treguar se asetet zhvillimore tek adoleshentët janë më të larta në vendet si Kenia dhe Afrika Jugore. Gjersa, në vendet Evropiane karakteristikë janë dallimet gjinore ku djemtë prijnë në vlerat e asetëve zhvillimore. Gjithsesi,

edhe në vendet Evropiane ka dallime të cilat janë të ndërlidhura me të ardhurat e atij vendi. Edhe Kosova ka treguar pikë të larta në disa prej aseteve zhvillimore si: angazhimi për të mësuar, vlerat pozitive, dhe mbështetja sociale. Tutje, është gjetur një ndërlidhje pozitive në mes të aseteve zhvillimore dhe të performancës pozitive, përfshirë përmirsimin e shëndetit. Në anën tjetër, është gjetur një ndërlidhje negative me sjelljet e rrezikshme. Bazuar në këto të gjetura, rekomandohet që asetet zhvillimore të bëhen fokus i politikbërjes, kulturës dhe ekonomisë në të gjitha vendet e botës. Pra, rekomandohet krijimi i strategjive politike që kanë qëllim ngritjen e aseteve zhvillimore përmes iniciativave të ndryshme.

Vlerësimi i Zhvillimit të Fëmijëve

Jennifer Caldwell

Instituti Kosovar i Ergoterapisë

Dr. Caldwell në prezantimin e saj trajton vlerësimin dhe identifikimin e shkaktarëve të problemeve tek fëmijët. Në veçanti ajo studion shkaktarët e problemeve që ndërlidhen me rritjen dhe zhvillimin. Pra, rritja si ndryshimet fizike; ndryshim në peshë, lartësi, madhësi, dhe zhvillimi si ndryshim psikologjik, emocional dhe social. Këto aspekte të rritjes dhe zhvillimit janë të domosdoshme të përcillen në mënyrë që të identifikohen vonesat, gjithmonë duke i krahasuar me normën mesatare. Tutje, aspektet gjenetike, të cilat trashëgohen, janë po ashtu tejet të rëndësishme në këtë proces të identifikimit. Pra, ngjyra e syve, ngjyra e flokëve, koha e shfaqjes së dhëmbëve, sëmundjet e trashëguara, potenciali intelektual, madje edhe veçoritë artistike. Gjithsesi, përveç aspektit trashëgimor, mjedisi dhe kujdesi janë faktorët tjerë ndikues. Pra, ushqimi, ambienti i pastërt dhe i sigurt, kontrolla rutinore mjekësore mejdisi i pasur me stimulues, kujdesi personal dhe të tjera. Por, vonesat zhvillimore shpeshherë nuk shkaktohen nga faktorët e lartëpërmendur, por nga neglizhimi. Historia e neglizhimit dhe abuzimit nga prindërit apo të tjerët, mungesa e shkollimit, jo-stabiliteti shtëpiak dhe ai në ushqim rezultojnë me probleme mendore dhe ngecje zhvillimore tek fëmijët. Prandaj, Dr. Caldwell rekomandoi që të mbikqyret zhvillimi dhe rritja e fëmijëve si një proces i gjatë dhe i vazhdueshëm përmes të cilit mund të identifikohen faktorët e rrezikut që rezultojnë me çrregullime zhvillimore dhe të sjelljes. Tutje, ajo liston pesë rekomandime në këtë drejtim: (1) zgjedhjen e shqetësimeve të prindërve për zhvillimin e fëmijës së tyre, (2) dokumentimin dhe mbajtjen e një historie zhvillimi, (3) bërjen e vëzhgimeve të sakta të fëmijës, (4) identifikimin e faktorëve të rrezikut

dhe mbrojtjes, dhe (5) mbajtjen e një regjistrimi të saktë të dokumentacionit të procesit të mbikëqyrjes dhe gjetjeve.

Vlerësimi dhe Pushteti: Drejt një Teorie mbi Efektet Anësore të Kontrollit

Ulf Steinberg

Universiteti Teknik i Mynih, Gjermani

Prof. Steinberg prezentoj modelin teorik të alegoritmave të kontrollit dhe ndikimin që ky kontroll mund të ketë në një organizatë, duke shpjeguar gjithashtu se si kjo lidhet me edukimin e fëmijëve nëpër botë. Konceptet kryesore që ka elaboruar janë vlerësimi, fuqia dhe llogaridhënia. Për shkak të faktorëve kontekstual, vlerësimi ndikon në mënyrën e kontrollit në organizatë. Ai elaboron tutje këtë shembull duke treguar për punëtorët e kompanive të shpërndarjes së ushqimit, të cilët kohëve të fundit kanë vendosur gjurmues në biçikletat e punëtorëve, për të vlerësuar se sa shpejtë ata po kryejnë shërbimin për të cilin janë thirrur. Mbi të gjitha, këto matje do të ndikojnë në vlerësimin por edhe në pagën që punëtorët do të marrin sepse këta punëtorë do të duhet të vozisin në shpejtësinë që kompania ka caktuar në mënyrën që të marrin pagesën e plotë. Kjo është vetëm një ndër shumë mënyrat se si digjitalizimi e ka ndryshuar mënyrën se si vlerësohet performanca e njerëzve në punë. E sigurisht që kjo i ka edhe anët negative. Vlerësimi është tejet i lidhur me problemin klasik të kontrollit organizativ, pra të sigurimit se menaxherët dhe punëtorët e tjerë shohin më larg sesa interesat e tyre për të punuar drejt qëllimit kolektiv. Në anën tjetër ekziston rreziku që fuqia (ata të cilët janë në pozitë) në organizatë ka tendencë të korruptohet më lehtë duke qenë se eksperimente psikologjike dëshmojnë që personat në pozitë (të fuqishëm) kanë tendencë të shfaqin sjellje të interesit të tyre. Kështu nëse përqendrohet fuqia në një burim të vetëm, gjasat janë në favor të rezultateve negative organizatës. Për të larguar këto prirje, llogaridhënia është një metodë e mirë për të përforcuar efektet pozitive të kontrollit. Gjithsesi, dizajinimi i sistemeve të mira të kontrollit dhe besimi ndaj punëtorëve do të dërgojë gjithmonë në rezultate pozitive. Sa i përket fëmijëve dhe vlerësimit në përgjithësi, Dr. Steinberg citon Gonen & Campanite mbi vlerësimin e aftësive të fëmijëve dhe mësimdhënësve, të cilët thonë: “Vlerësimi është destinuar të sigurojë edukimin dhe karrierën që fëmijët kanë nevojë. Por, në fakt ka shkaktuar dyshim dhe ankth”.

Emocionet Akademike të Nxënësve në dy Kohë të Ndryshme: Para dhe Gjatë Pandemisë COVID-19

Fitim Uka & Arian Musliu

Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”, Kosovë

Universiteti Ludwig Maximilian, Gjermani

Prof. Uka elaboron se si rrugëtimi i edukimit përcillet me suksese dhe dështime, pasi që shkolla është e mbushur plot me emocione, e nota në shkollë përcakton në masë të madhe emocionet tona e veçanërisht ato negative. Sipas teorisë së Pekrun, emocionet pozitive dhe negative ndahen në emocione aktivizuese dhe deaktivizuese. Ai thotë se jo çdoherë emocionet negative janë të dëmshme, dhe jo çdoherë emocionet pozitive janë të dobishme. Për shembull, ankthi, zilia, turpi dhe frustrimi janë emocione negative, megjithatë, ato janë të dobishme dhe aktivizuese duke rritur motivin për arritjen e qëllimit. Nga ana tjetër, çlirimi është emocion pozitiv, por nuk është gjithmonë i dobishëm pasi që është deaktivizues. Pra në momentin që një fëmijë ndjen këtë emocion, rrjedhimisht humbet interesimin për atë lëndë. Studimi i prof. Ukës ka pasur për qëllim krahasimin e emocioneve akademike tek dy grupet e nxënësve: (1) nxënësit që kanë raportuar për emocionet e tyre akademike në kohën e mësimin të rregullt—para pandemisë dhe (2) nxënësit që kanë raportuar për emocionet e tyre akademike në kohën e mësimin virtual—gjatë pandemisë. Rezultatet tregojnë se emocionin i kënaqësisë në mësimin e lëndës së matematikës dhe emocionin i krenarisë matematikore është më i lartë gjatë periudhës së pandemisë se sa para. Kur flasim për emocionin e zemërimit matematikor, ka rezultuar se ishte më i lartë para pandemisë sesa gjatë pandemisë. Ngjajshëm edhe me ankthin matematikor, shihet se para pandemisë ishte më i lartë se sa gjatë pandemisë. Ndërsa sa i përket turpit matematikor, në klasë (fizikisht apo virtualisht) ka qenë më i lartë gjatë pandemisë sesa para pandemisë, por gjatë mësimin dhe gjatë testimit emocionin i turpit ka qenë më i ultë gjatë pandemisë sesa para saj. Prof. Uka elaboron se ka pasur dallime në këto emocione për shkak se shtëpia është mjedis i emocioneve pozitive. Mbështetja e prindërve për detyrat dhe mungesa e një supervizioni strikt bëjnë që emocionet pozitive të jenë më shumë të pranishme në raportimin e nxënësve. Në bazë të këtyre rezultate rekomandohet të informohen të gjithë akterët në fushën e edukimit për rëndësinë e emocioneve akademike. Pra, mësimdhënësit, prindërit

dhe nxënësit të iu nënshtrohen “edukimit emocional”, kështu emocionet të shfrytëzohen si aset i vlefshëm për të arritur performancë të kënaqshme akademike.

COVID-19 dhe Fëmijët

Lul Raka

Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”, Kosovë

Z. Raka shpjegon se fjala COVID rrjedh nga kjo përbërje e fjalëve, Co (coronavirus) Vi (viral) dhe D (disease). Coronaviruset janë një familje e madhe e viruseve që shkaktojnë shumë sëmundje, nga ato më të lehta si ftohja, e deri në sëmundjet më të rënda dhe të njohura për publikun. Këto viruse janë zoonitike. Pra transmetohen nëpërmjet kafshëve tek njerëzit, dhe burimi i këtij virusi të sotshëm mendohet se janë lakuriqët. Me tej, profesori vazhdon të theksoj se hulumtime të shumta duhet të bëhen në vazhdim, edhe pse ende nuk është studiuar ndonjë sëmundje apo virus në historinë e mjekësisë më shumë (për një kohë kaq të shkurtër) sesa ky virus. Mirëpo çdo herë që dalim më një studim të ri, lindin edhe shumë pyetje të tjera për hulumtime edhe më të thella. Dhe, e vetmja zgjidhje përfundimtare për këtë virus mbetet vakcina. Pavarësisht të gjithave, prof. Raka konsideron se menaxhim efikas i COVID-it është bërë në Kosovë, duke pasur parasysh mungesat e theksuara të mjeteve elementare për punëtorët shëndetësor. Tutje, COVID-19 tek fëmijët është shfaqur me një përqindje shumë të vogël (vetëm 2.1%). Por, duhet të pasur parasysh se testimi i fëmijëve, në Evropë por edhe në Kosovë, është bërë vetëm tek personat simptomatik. Gjersa, testimet për persona asimptomatik janë bërë vetëm me rastet e gjurmimit. Fëmijët kanë shfaqur simptoma shumë më të lehta se të rriturit, dhe rastet e rënda kanë qenë vetëm 5.9% krahasuar me të rriturit (18.5%). Së këndejmi, profesori vë në pah se fëmijët shumë rrallë janë përhapës të ndonjë sëmundje dhe ende më rrallë burim i ndonjë sëmundje. Këtë e tregojnë edhe shifrat në të gjitha vendet e botës. Njëjtë sikur tek të rritur, as tek fëmijët nuk ka ndonjë trajtim specifik, por vetëm terapi mbështetëse. Gjithsesi, fëmijët zakonisht kanë pasur pasqyrë më të lehtë dhe vetëshërim në shumë raste të hospitalizuara. Tek fëmijët ka filluar të raportohet edhe një lidhshmëri në mes të COVID-19 dhe dy sëmundjeve tjera: Kawasaki Disease (KD) dhe Toxic Shock Syndrome (TSS). Kjo sepse fëmijët që kishin simptoma të këtyre sëmundjeve dolën pozitiv me COVID-19. Deri më tani janë 230 raste të fëmijëve, me vetëm dy vdekje në Britani të Madhe dhe Francë.

Sesionet Shkencore

Sesioni 1

Sjellja Shoqërore në Kontekstin Shkollor dhe Rëndësia e Edukimit

Sesioni i parë i konferencës ishte fokusuar në edukimin, përkatësisht në sjelljet shoqërore në shkolla dhe rëndësinë e edukimit. Në këtë sesion u prezantuan tre punime shkencore:

Hulumtimi 1: Ndërlidhja e Ankthit me Problemet Sociale tek Nxënësit Kosovarë

Znj. Rrahmani, si prezantuesja e parë në sesionin e parë shkencor të konferencës, prezantoi hulumtimin e saj që kishte të bëjë me ndërlidhjen e problemeve sociale me ankthin tek nxënësit Kosovarë. Ky punim ishte bazuar në idenë se marrëdhëniet e mira shoqërore në adoleshencë janë parandalim i problemeve të ankthit në të ardhmen. Pra, numri i miqësive që krijohet gjatë adoleshencës është vërtetuar të jetë një indikator matës i ankthit tek studentët: sa më pak miq aq më shumë ankth. Gjersa, gjatë kësaj faze, individët parashihet të krijojnë numrin më të madh të miqësive. Nga një mostër të nxënësve kosovarë, mosha e të cilëve varion nga 12 deri në 15 vjeç, është gjetur se problemet e hershme të marrëdhënieve të ndërsjellta parashikojnë problemet sociale dhe ankthin në të ardhmen. Për më tepër, vajzat shfaqin më shumë simptoma të ankthit dhe probleme sociale në krahasim me djemtë. Znj. Rrahmani propozoi intervenime në socializim që nga fëmijëria e hershme e deri tek adoleshencia, si mënyrë optimale për parandalimin e ankthit dhe problemeve sociale. Gjithashtu, dy elemente të tjera të rëndësishme u potencuan: (1) Përfshirja dhe pranimi pa asnjë përjashtim i nxënësve në grupet sociale të krijuara brenda tyre, dhe (2) Fuqizimi i nxënësve nga ana e mësimitdhënësve dhe prindërve drejt krijimit të një identiteti unik individual të bazuar në marrëdhëniet e shëndetshme ndërpersonale me të tjerët në mjedisin social.

Hulumtimi 2: Rëndësia e Edukimit të Hershëm në Sjelljet Prosociale dhe Aftësitë Vetërregulluese të Fëmijëve

Tashmë, kemi njohuri rreth rëndësisë së edukimit të hershëm. Megjithatë, në Kosovë akoma mungon një qasje serioze për këtë nivel të edukimit. Ky studim eksploroi dallimet në sjelljet prosociale dhe vetë-rregulluese në mes të fëmijëve që kanë vijuar edukimin e hershëm dhe atyre që nuk e kanë vijuar këtë edukim. Të dhënat nga ky studim tregojnë se kontrolli inhibues, njëri nga tre domenet kryesore të aftësive vetërregulluese, është dukshëm më mirë i zhvilluar

tek fëmijët që kanë vijuar edukimin e hershëm sesa tek ata që nuk e kanë vijuar. Ky studim është në të njëjtën linjë me studime të tjera, të cilat tregojnë se rregullimi i sjelljes mund të përmirësohet tek fëmijët që nga kopshtet. Duke potencuar rëndësinë e aftësive vetë-rregulluese, specifikisht kontrollit inhibues, znj. Pervetica theksoi rëndësinë e vetëdijësimit mbi edukimin e hershëm tek prindërit, por edhe kërkoi rritjen e institucioneve të edukimit të hershëm dhe politikëbërjes për këtë nivel. Gjithashtu, këto të gjetura duhet shërbyer si bazament për hartimin dhe implementimin e strategjive për zhvillimin e kurikulave të mirëfillta në vendin tonë, të cilat në qendër kanë fëmijët. Pra, fokusi duhet të jetë tek zhvillimi i aftësive vetërregulluese, rrjedhimisht në zhvillimin e potencialit të plotë të fëmijëve. Njëkohësisht, kjo do të ndihmojë në ngritjen e cilësisë së edukimit të hershëm dhe maksimizimit të rezultateve akademike. Në fund, propozohen krijimi i intervenimeve me fokus modelimin e sjelljeve prosociale në moshat e hershme. Pra, krijimin e hapësirave që ndihmojnë fëmijët të kontribuojnë vullnetarisht, si qasje e vërtetuar shkenctarisht që ndikon pozitivisht në zhvillimin e sjelljeve prosociale.

Hulumtimi 3: Të Mësuar të jemi Seksistë?! Një Eksperiment mbi Ndikimin e Shkrimeve Fetare në Seksizëm tek Adoleshentët Kosovarë

Z. Hajrizi në studimin e tij elaboroi se si qëndrimet seksiste, jo vetëm që janë përgjegjëse për justifikimin e pabarazive strukturore të gjinive, por madje edhe për përforcimin e tyre. Ndryshimi i këtyre besimeve mund të na ndihmojë të reduktojmë këto pabarazi, ku ndikim të madh në promovimin apo uljen e këtyre pabarazive kanë institucionet sociale. Një nga institucionet sociale më të rëndësishme në shoqëri është religjioni, i cili i arsyeton pabarazitë gjinore si të drejtuara nga një forcë hyjnore. Për shkak të ndikimit në masa të mëdha të njerëzve, një tjetër institucion i rëndësishëm shoqëror është edhe sistemi edukativ, i cili në aspektin e qëndrimeve seksiste vepron në mënyrë të kundërt me religjionin. Prandaj, në këtë hulumtim është shqyrtuar ndikimi i shkrimeve fetare të besimit Islam dhe të besimit të Krishterë në qëndrime seksiste tek nxënësit kosovarë. Të gjeturat e këtij hulumtimi eksperimental tregojnë se pas leximit të paragrafëve të Biblës për 8 minuta, nxënësit pësuan rritje signifikante në seksizmin ambivalent. Ndërsa, pas leximit të paragrafëve të Kuranit për 8 minuta, nxënësit nuk pësuan ndryshime signifikante në seksizmin ambivalent. Sa i përket implikimeve praktike që dalin nga ky studim, propozohet ti kushtohet kujdes mënyrës se si feja promovohet tek fëmijët, për shkak të ndikimeve potenciale negative. Pra, informatat të filtrohet në atë mënyrë që të promovohen aspektet pozitive e të mënjanoohen ato negative. Tutje, propozohet të evitohen

interpretimet tekstuale të shkrimeve fetare, për shkak që "scriptural literalism" (shkalla se sa interpretohen shkrimet fetare në mënyre tekstuale) asocohet me bindje seksiste më të mëdha. Sa i përket rekomandimeve hulumtuese, rekomandohet që të studiohet eksperimentalisht edhe ndikimi i burimeve të tjera të fesë (siç janë ligjeratat e prijësve fetarë dhe hadithet) në seksizmin ambivalent. Dhe, të studiohet ndërlidhja në mes seksizmit dhe religjionit në mënyrë ndërsektoriale në Kosovë, në mënyrë që të dalim me të dhëna më të gjeneralizueshme.

Sesioni 2

Plotësimi i Nevojave të Fëmijëve me Aftësi të Kufizuara

Sesioni i dytë shkencor i konferencës kishte për qëllim identifikimin e nevojave të fëmijëve me aftësi të kufizuara dhe sigurimin e të dhënave shkencore të cilat do të jenë bazë për plotësimin e këtyre nevojave. Ky sesion përbëhej nga prezantimet e tre hulumtimeve shkencore:

Hulumtimi 1: Prindërimi i Fëmijëve me Sindromën Down: Niveli i Stresit Prindëror dhe Reziliencës në Përkujdesjen e Fëmijëve me Sindromën Down

Të jesh prind i një fëmije me sindromën Down mund të sfidojë seriozisht aftësitë rregulluese të prindërve. Prindërit e fëmijëve me aftësi të kufizuara intelektuale ballafaqohen me shumë sfida që lidhen me sigurimin e kujdesit për fëmijët e tyre. Varësisht prej natyrës dhe ashpërsisë së aftësisë së kufizuar, fëmija mund të kërkojë kujdes domethënës personal dhe monitorim për të siguruar mirëqenien dhe sigurinë e tij/saj. Qëllimi i studimit të prezantuar nga znj. Tahiri është zhvendosja e fokusit nga fëmijët me sindromën Down, tek prindërit e tyre. Përkatësisht, të kuptuarit e marrëdhënies në mes të përjetimit të stresit prindëror dhe reziliencës, të kuptuarit e rolit të reziliencës në përjetimin e stresit prindëror, si dhe dallimet gjinore në përjetimin e stresit prindëror tek prindërit që kanë fëmijë me Down sindromë. Rezultatet e këtij hulumtimi treguan se ka ndërlidhje signifikante pozitive në mes stresit dhe reziliencës. Pra, sa më i lartë stresi prindëror, aq më e lartë rezilienca. Për më tepër, është gjetur se nuk ka dallime signifikante gjinore në përjetimin e stresit prindëror në mes prindërve që rrisin fëmijë me sindromën Down. Kështu, nga perspektiva praktike, propozohet që prindërit që kanë fëmijë me Down sindromë të trajnohen për menaxhimin e stresit të tyre, rrjedhimisht krijimin e reziliencës së mjaftueshme. Kjo pastaj do të ndihmonte në menaxhimin e sjelljeve të vështira dhe sfiduese të fëmijëve të tyre.

Hulumtimi 2: Mësimi në Distançë për Fëmijët me Nevoja të Veçanta

Programi i prezantuar nga znj. Behluli është bazuar në katër çështje kryesore: (1) organizimi i mësimit në distancë me fokus fëmijët me nevoja të veçanta, (2) shërbimet që janë dhënë nga Ministria e Arsimit, (3) sfidat që janë kaluar në organizimin e mësimit në distancë, dhe (4) mësimi i nxjerrë nga e gjithë kjo situatë. Mësimi në distancë filloi më 12 mars të viti 2020 dhe u organizua në të gjitha nivelet, nga edukimi në fëmijërinë e hershme e deri në arsimin e lartë. Përgjatë organizimit të mësimit online është parë se ishte e vështirë që fëmijët me nevoja të veçanta të ishin pjesë e kësaj iniciative. Kjo për faktin se specifikat që këta fëmijë kanë e pamundësojnë mësimin përmes teknologjive online apo përmes Radio Televizionit të Kosovës. Prandaj, Ministria e Arsimit, Shkencës, Teknologjisë e Inovacionit (MASHTI) në bashkëpunim me UNICEF dhe Save the Children—si edhe me akterë të tjerë si qendrat burimore—filluan të organizojnë mësimin online për fëmijët me nevoja të veçanta duke u munduar që të përmbushin nevojat e këtyre fëmijëve. MASHTI ka hartuar një udhëzues për mësimin online për fëmijët me nevoja të veçanta, i cili përmban instruksione të qarta për punën me fëmijë. Tutje, përmes qendrave burimore janë ofruar këshilla profesionale pedagogjike, psiko-sociale dhe terapeutike për prindër dhe fëmijë nga 35 psikologë dhe terapeut. Në anën tjetër, prindërve iu është dhënë një udhëzues me materiale dhe aktivitete të modifikuara në bazë të aftësisë së kufizuar, moshës dhe nivelit arsimor të fëmijëve. Përveç kësaj, janë organizuar edhe trajnime online me prindër, ku çdo javë është diskutuar për metoda të ndryshme të punës me fëmijë. Gjithashtu, çdo javë ka takime të rregullta me mësimdhënësit, mësues mbështetës dhe asistent. Këto takime mbahen tri herë në javë në 5 qendra burimore dhe shfrytëzohen për këshillim profesional dhe material sipas kërkesës së tyre. MASHTI gjithashtu ka plasuar platformën “Arsimi Gjithëpërfshirës” e cila ofron aktivitete mësimore, tema dhe njësi konkrete, materiale didaktike, këshilla, video, udhëzime audio-vizuale, fleta pune dhe fotografi për të gjithë fëmijët bazuar në nivelet dhe aftësitë individuale për fëmijë. Për më tepër, ofrohen edhe materiale ndihmëse për prindër apo kujdestarë, mësimdhënësit dhe asistentë të fëmijëve me nevoja të veçanta.

Hulumtimi 3: Mos Supozo Nevojat e Mia

Studimi i prezantuar nga znj. Gosalci është realizuar në kuadër të projektit “Mos Supozo Nevojat e Mia” të zbatuar nga Këshilli Rinor Kosovar, nën mbështetje të Save the Children.

Ky projekt ka filluar në vitin 2018 dhe do të vazhdojë të zhvillohet edhe përgjatë vitit 2020. Qëllimi kryesor i projektit është identifikimi i nevojave kryesore të fëmijëve me nevoja të veçanta dhe adresimi i tyre tek organet përkatëse. Kështu, këto janë përpjekje për tu mundësuar gjithëpërfshirja arsimore, për shkak se fëmijët me nevoja të veçanta vazhdojnë të jenë më të larguar nga grupet shoqërore në arsim dhe nuk janë të përfshirë në të gjithë procesin arsimor. Në këtë projekt, fillimisht është bërë identifikimi i fëmijëve me nevoja të veçanta në shkollat fillore të klasave 6 deri 9. Një mostër me fëmijë me diagziona të ndryshme është përcaktuar për këtë studim. Nga ky studim është arritur të identifikohen shtatë nevoja kryesore të fëmijëve me nevoja të veçanta në procesin mësimor fillorë në Kosovë. Këto nevoja janë: (1) nevoja për shoqëri, (2) nevoja për përfshirje dhe mbështetje në procesin mësimor, (3) nevoja për diagnostifikim të saktë, (4) nevoja për mësues/e mbështetës/e, (5) nevoja për përdorim të metodave konkrete gjate orës mësimore, (6) nevoja për aktivitete kulturore jashtë shkollore (art figurativ dhe muzikë), dhe (7) nevoja për infrastrukturë të përshtatshme mësimore. Rrjedhimisht, rekomandohet që: (i) drejtoritë komunale të arsimit të ristrukturojnë ndarjen buxhetore për shkollat dhe të përkrahin furnizimin e shkollës me mjete didaktike që i përshtaten fëmijëve me nevoja të veçanta, (ii) të ofrohen trajnime shtesë për mësime për metodat në punën me fëmijë me nevojë të veçanta dhe fëmijë tipikë , dhe (iii) të përmbushet norma e caktuar e mësimeve mbështetës dhe asistentëve.

Sesioni 3

Tema të Ndryshme lidhur me Fëmijët dhe Adoleshentët

Fëmijët dhe adoleshentët janë të ndikuar edhe nga faktorë të tretë të jashtëm. Prandaj, në konferencë gjithmonë ekziston një hapësirë kohore për prezantimet e punimeve shkencore të cilat në fokus kanë fëmijët dhe adoleshentët, por që hulumtimet nuk ndërlidhen direkt me fokusin e konferencës. Në sesionin e tretë të konferencës janë prezantuar dy hulumtime të tilla:

Hulumtimi 1: Prishja e Dhëmbëve të Qumështit tek Fëmijët e Moshave 3-6 Vjeçare në Kopshte

Sipas Organizatës Botërore të Shëndetësisë (OBSH) kariesi është sëmundja e dhëmbëve më e përhapur në botë. Sipas hulumtimeve të Grupit për Promovim të Shëndetit Oral - Shërbimi Stomatologjik i Qendrës Kryesore të Mjekësisë Familjare në Prishtinë, prevalenca e kariesit

tek fëmijët e moshës parashkollore është 86-95%, ndërsa KEP indeksi për vitin 2013 ka qenë 8.0. Qëllimi kryesor i studimit të prezantuar nga z. Halimi ishte sigurimi i të dhënave të sakta nga ekzaminimet klinike për KEP (Karies, Ekstraksion, Pllompë) Indeks të tek fëmijët në kopshte. Të gjeturat e këtij hulumtimi tregojnë se KEP Indeksi tek fëmijët e moshës 3-6 vjeçare është 2.094. Pra, është më mirë se që ka qenë sa i përket kariesit, ekstraksioneve dhe pllompave. Rreth 49% e fëmijëve ishin pa karies, ndërsa rreth 51% kishin të paktën një dhëmbë me karies. Kjo gjendje, në krahasim me vendet e tjera evropiane, është mjaft e ulët. Por, është vërejtur një progres në Kosovë në krahasim me vitet paraprake. Rekomandimet nga ky studim janë: (1) krijimi i një strategjie komunale dhe shtetërore për shëndetin publik oral dhe (2) ekzaminime, kontrolla dhe vizita stomatologjike çdo 6 muaj. Mbi të gjitha, duhet të maten njohuritë tek fëmijët e kopshtit për shëndetin dhe higjienën orale, si dhe të demonstrohen në mënyrë praktike teknikat e pastrimit të dhëmbëve tek këta fëmijë.

Hulumtimi 2: Agresiviteti tek Adoleshentët

Qëllimi i studimit të prezantuar nga znj. Xhani ishte matja e nivelit të agresivitetit tek adoleshentët e ditëve të sotme, përceptimet e tyre rreth sjelljeve agresive, shkaqet dhe pasojat e sjelljeve agresive dhe evitimin e këtyre sjelljeve. Hulumtimi është realizuar me adoleshentët e moshave 16-19 vjeç. Rezultatet e këtij studimi kanë treguar se pjesëmarrësit në këtë studim ishin të informuar mbi sjelljet agresive. Informatat mbi këto sjellje zakonisht vinin nga familja, shoqëria, platformat mediatike dhe interneti. Për më tepër, djemtë treguan sjellje më agresive në krahasim me vajzat. Por, një karakteristikë interesante u zbulua në dallimet gjinore. Vajzat priren të tregojnë agresion racional më shumë sesa djemtë. Nga ana tjetër, agresioni i hapur ishte më shumë karakteristikë e djemve sesa vajzave. Kjo gjen mbështetje të gjerë edhe në literaturën e personalitetit, ku djemtë tregojnë agresion fizikë, ndërsa vajzat agresion verbal. Tutje, shkaku kryesor i shfaqjes së sjelljeve agresive ishte presioni nga bashkëmoshatarët për të vepruar konform grupit. Nga ana tjetër, një ndër arsyt kryesore të mos shfaqjes së sjelljeve agresive ishte ndëshkimi. Pra, në shkollat ku çfarë do forme e ndëshkimit është prezent, sjelljet agresive janë më të ulëta. Rekomandimet e dalura nga ky studim janë: informimi i adoleshentëve mbi pasojat e rënda që kanë sjelljet agresive dhe organizimi i orëve shtesë, të cilat mundësojnë komunikimin e ndërsjellët në mes të adoleshentëve mbi eksperiencat e tyre pas sjelljeve të caktuara.

Sesioni 4

Mirëqenia Emocionale në Shkollimin në Shtëpi dhe Klasë

Sesioni i katërt i konferencës përmbante prezantime të hulumtimeve të realizuara në vendet e tjera të botës. Këto hulumtime trajtojnë tema të ndërlidhura me shkollimin në kushte të ndryshme: shtëpi dhe në klasë. Ky sesion përmbante prezantime të tre punimeve shkencore:

Hulumtime 1: Efekti i Lojës në Shëndetin Emocional tek Nxënësit e Shkollës së Mesme të Ulët

Studimet e mëparshme kanë treguar se lojërat ndikojnë pozitivisht në lidhjet prindër-fëmijë dhe rezultojnë në zhvillimin e shëndetshëm të fëmijëve. Lojërat kanë efekte të jashtëzakonshme në sferat intelektuale, emocionale dhe sociale duke lejuar fëmijët të përjetojnë dhe të kultivojnë krijimtarinë e tyre, të lehtësojnë konfliktet, të menaxhojnë emocionet, të maksimizojnë vëmendjen, si dhe ndihmojnë fëmijët të zhvillojnë aftësi themelore të shkrim-leximit. Objektivat kryesore të studimit të prezantuar nga znj. Mathew dhe kolegët e saj kishin të bëjnë me rëndësinë e lojës dhe përfitimet e saj. Përkatësisht, eksplorimin e marrëdhënieve në mes të shëndetit emocional dhe lojës. Pjesëmarrësit e këtij hulumtimi kanë qenë 167 fëmijë të shkollave të mesme, të moshës 10-13 vjeç, nga qyteti i Bangalore në Indi. Nxënësit u ndanë në grupe, bazuar në mesataren e kohës që kalojnë duke luajtur, në një shtrirje prej nën 30 minuta deri tek mbi 120 minuta në javë. Rezultatet kanë treguar një korrelacion negativ në mes të kohës së kaluar duke luajtur dhe vështirësive në përgjithësi për grupin që luan mbi 120 minuta në javë. Një korrelacion i ngjashëm është gjetur edhe kur koha e lojës është nën 30 minuta në javë. Por, këto të gjetura nuk janë signifikante. Gjithsesi, të gjeturat tregojnë për rëndësinë e lojës tek fëmijët dhe hapin rrugë për hulumtime të tjera të kësaj natyre. Prandaj, rekomandohet që fëmijëve të ju ofrohen mjete dhe lodra për realizimin e aktiviteteve apo projekteve të tyre përmes lojës. Kështu, do të kontribuonte në nxitjen e eksplorimit të hapësirës, zhvillimin e imagjinatës dhe ngritjen e kreativitetit të tyre duke zvogëluar vështirësitë në përgjithësi.

Hulumtimi 2: Ankthi ndaj Mësimin, Marrëdhëniet Prind-Fëmijë dhe Arritja Akademike tek Fëmijët në Shkollë

Ankthi ndaj mësimin vendos një tendosje të gjerë psikologjike duke nxitur ndjenja të pasigurisë si fizike ashtu edhe emocionale. Për më tepër, është një ndër shqetësimet më të mëdha në botën

akademike për shkak të efektit të tij negativ në performancë. Studimi i prezantuar nga znj. Najmussaqqib kishte për qëllim të hulumtoj se si ndikon ankthi ndaj mësimit në arritjet akademike, lidhjen midis prindërimit dhe arritjeve akademike, si dhe dallimet gjinore në përjetimin e ankthit të mësimit. Numri i përgjithshëm i mostrës së këtij hulumtimi ka qenë 419 nga 6 shkolla të Lahorës në Pakistan. Rezultatet kanë treguar që ankthi i lartë ndaj të mësuarit, refuzimi i perceptuar dhe marrëdhëniet e distancuara prind-fëmijë janë shkaktarë i arritjes së ulët akademike tek fëmijët e moshës shkollore. Rezultatet po ashtu treguan nivel më të lartë të ankthit ndaj mësimit dhe arritjeve akademike tek vajzat në krahasim me djemtë, ndërsa këta të fundit raportuan refuzim prindëror më të lartë se sa vajzat. Në fund janë diskutuar rezultatet në kontekstin kulturor, duke propozuar një model i cili tregon ndërlidhje të mundshme në mes të faktorëve të ndryshëm mjedisor dhe ankthit ndaj mësimit. Nga këto rezultate rrjedhin tre rekomandime: (1) komunikimi i duhur prindër-fëmijë për ndikim pozitiv në arritjen akademike përmes zvogëlimit të ankthit ndaj të mësuarit, (2) përfshirja aktive e prindërve për të forcuar vëmendjen e fëmijëve në punën shkollore, dhe (3) hulumtime mbi menaxhimin e ankthit ndaj mësimit.

Hulumtimi 3: Tregimet e Fëmijëve në Kohën e Coronës

Znj. Lahiri në prezantimin e saj tregon rreth një projekti të iniciuar nga ajo në Britaninë e Madhe gjatë kohës së pandemisë, për krijimin e reziliencës tek fëmijët gjatë periudhës së pandemisë. Ajo thekson se ndjenjat pozitive janë thelbësore për mbijetesë, qoftë për shëndetin fizik, qoftë për shëndetin mendor, dhe kështu kishte lindur edhe ideja e projektit “Tregime të fëmijëve në kohën e Coronës”. Ideja ka qenë krijimi i një hapësire digjitale ndërkulturore, ku fëmijët e moshës 5 deri 15 të kenë platformën për të shprehur kreativitetin e tyre gjatë kësaj periudhe. Për shumë prindër kjo platformë është shpjeguar si mundësi shumë e mire për të shpenzuar kohë me fëmijët e tyre pas kthimit në shtëpi nga puna, e cila sigurisht gjatë kohës së pandemisë ka pasur vështirësitë e veta. Fëmijët në anën tjetër kanë treguar shumë entuziazëm për këtë projekt pasi që për kohë të shkurtër shumë krijime të shkëlqyeshme janë dërguar nga fëmijët. Përmes këtyre krijimeve janë duke u zhvilluar histori të shkurtra digjitale në kohërat e Coronës, të cilat do të qëndrojnë përgjithmonë në rutinë e kujtesës digjitale për të kujtuar kohën dhe mënyrën sesi fëmijët dhe prindërit përballuan pandeminë përmes artit krijues. Këto krijime të vogla kanë sjell lumturi për familjet dhe fëmijët, duke qenë se në këtë platformë ka fëmijë që lexojnë tregime, krijojnë origami, këndojnë dhe kërcëjnë. Ka gjithashtu krijime digjitale të

fëmijëve që pikturojnë në mure, ndihmojnë në shtëpi, punojnë në kopsht, pastrojnë mbeturinat dhe riciklojnë. Në fund, znj. Lahiri shpreh vullnetin që ky projekt të shërbejë në përfshirjen e perspektivës së fëmijëve në politikën qeveritare dhe joqeveritare, pasi që kjo do të ndihmonte në krijimin e reziliencës.

Sesioni 5

Edukimi dhe Avokimi për të Drejtat e Fëmijëve

Sesioni i pestë i konferencës trajtoi temat e edukimit të cilat duhet avokuar për fëmijët. Pra, avokimi si pjesë e rëndësishme të edukimit të fëmijëve. Në këtë sesion u prezantuan tre punime shkencore:

Hulumtimi 1: Fëmijët pa Përkujdesje Prindërore dhe Sistemi i Shtetit për Mbrojtjen e Fëmijëve

Sipas UNICEF, rreth 140 milion fëmijë janë të klasifikuar si fëmijë pa përkujdesje prindërore, dhe 15.1 milionë prej të cilëve kanë humbur dy prindërit. Pra, rreth 1 në 10 fëmijë rritet pa përkujdesjen e duhur prindërore. Faktorët kryesor që kanë ndikuar në humbjen e përkujdesit prindëror janë problemet shëndetësore, fizike dhe mendore të prindërve, pastaj varfëria, problemet e ndryshme të abuzimit me substanca narkotike nga prindërit apo abuzimet e tjera. Përfaqësuesit nga SOS Fshatrat e Kosovës, znj. Shala dhe z. Behluli, fokus të veçantë i dhanë Udhëzimeve të Kombeve të Bashkuara mbi mbrojtjen e fëmijëve pa përkujdesje prindërore. Rezoluta e Organizatës së Kombeve të Bashkuara (OKB) mbi Promovimin dhe Mbrojtjen e të Drejtave të Fëmijëve, jep mesazhe kryesore që një fëmijë duhet ta ketë mundësinë të rritet në një familje—në një atmosferë sigurie, të lumtur, me dashuri dhe mirëkuptim. Edhe legjislacioni në Kosovë është në harmoni dhe përputhje me të gjitha dokumentet ndërkombëtare të cilat garantojnë të drejtën e fëmijëve. Një nga format e kujdesit që ofrohet për fëmijët pa përkujdesje është kujdesi alternativ. Udhëzuesi kryesor i kujdesit alternativ punon në kuadër të dy parimeve: parimi i domosdoshmërisë dhe parimi i përshtatshmërisë. Në kuadër të parimit të domosdoshmërisë i referohemi pjesës së parandalimit ku fokus i veçantë i vihet pjesës së fuqizimit të familjeve që të mos vijnë deri tek ndarja e familjes. Sa i përket parimit të përshtatshmërisë, në momentin që iu është marrë e drejta prindërore, atëherë rol të rëndësishëm kanë vëllezërit dhe motrat që qëndrojnë në të njëjtin kujdes alternativ. Rëndësi ka gjithashtu të

sigurohet një gamë më e gjerë dhe cilësore e ofruesve të shërbimit të kujdesit alternativ ku zhvillohen mekanizmat e monitorimit në mënyrë që fëmija të arrijë potencialin e tij/saj. Në Kosovë ekziston Plani i Veprimit sa i përket strategjive të mbrojtjes së fëmijëve, me fokus të veçantë të fëmijëve pa kujdes prindëror. Kjo pjesë ka nevojë të unifikohet pasi që ajo çka u mungon fëmijëve pa përkujdes prindëror në Kosovë është pjesëmarrja e plotë dhe domethënëse e tyre në vendimmarrje. Është e rëndësishme edhe struktura dhe bashkëpunimi i sektorëve të ndryshëm, pasi që kërkohet një qasje multisektoriale e shërbimeve kur është në pyetje mbrojtja e fëmijëve. Përfshirë këtu struktura të qartë të funksionimit në nivelin qendror dhe lokal, por edhe të organizatave jo qeveritare dhe institucioneve të tjera.

Hulumtimi 2: Të Drejtat e Fëmijëve me Nevoja të Veçanta dhe Mbrojtja e Tyre nga Institucionet Shtetërore të Kosovës

Në bazë të konventës së të drejtave të fëmijëve, atyre u garantohet dinjitet, ndihmë falas, shërbime arsimore dhe shëndetësore cilësore. Kushtetuta e Kosovës është zotuar se shteti i Kosovës do të ndihmojë që këto të drejta të respektohen dhe zbatohen. Punimi shkencor i prezantuar nga z. Xhema, i cili është shqyrtim i literaturës, ka pasur për qëllim të gjej se sa mbrohen të drejtat e fëmijëve me nevoja të veçanta nga institucionet shtetërore në Kosovë. Rezultatet e këtij hulumtimi kanë treguar se legjislacioni për të drejtat e fëmijëve me nevoja të veçanta në Kosovë është konstituar mjaftë mirë. Kjo për shkak se ligjet në fuqi garantojnë shërbime shëndetësore dhe arsimore cilësore si dhe qasje në institucione shtetërore të Kosovës të fëmijëve. Por në fakt, sipas hulumtuesit, kur lexojmë ligjet e kushtetutës së Kosovës krijojmë një lloj iluzioni për gjendjen në Kosovë, pasi që në praktikë nuk pasqyrohet i njëjti idealizëm. Në raportin e progresit, Kosova ndër vite ka pasur ngecje në zbatimin e legjislacionit, dhe nuk ka pasur financim për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve me nevoja të veçanta. Tutje, fatkeqësisht nuk ka as rritje të stafit profesional për fëmijët me nevoja të veçanta, dhe as nuk ofrohen shërbime të përshtatshme shëndetësore për ta. Si përfundim, duhet të bëhet më shumë që të vihet në zbatim legjislacioni sa i përket të drejtave. Gjithashtu, intervenimet në këtë nivel duhet të bazohen në të dhëna shkencore, prandaj rekomandohen edhe hulumtime të tjera në këtë nivel.

Hulumtimi 3: Të Drejtat e Fëmijëve në Traditën dhe Kulturën Shqiptare sipas të Drejtës Zakonore

Z. Peraj ka analizuar kanunin e Lekë Dukagjinit si burim kryesor i cili ka trajtuar në masë të madhe ndarjen e të drejtave dhe obligimeve që kanë pasur qytetarët shqiptarë ndër vite. Ky kanun nuk përkufizon moshën se deri kur një njeri mund të konsiderohet fëmijë dhe nga cila moshë mund të konsiderohet i rritur, mirëpo në të gjenden norma e rregulla që iu referohen fëmijëve. Kanuni i Lekë Dukagjinit përmban në vete 1262 nene dhe gjithsej 12 libra. Ndër këto nene i kemi disa që iu referohen të drejtave të fëmijëve, ku një nga këto nene i jep të drejtën fëmijëve që të jenë pjesë e tubimeve (si vëzhgues) ku bëhet ndarja e tokave (megjave) në mënyrë që në të ardhmen mos të ndodhin probleme sa i përket pasurisë së asaj familje. Neni 561, në anën tjetër, udhëzon se gratë dhe fëmijët janë të përjashtuar nga betimi. Fëmijët, sipas neni 719, nuk duhet të varrosen pa iu prerë flokët nga kumbara, e në rast se kumbara nuk mund të jetë prezent, atëherë flokët duhet të ia pres dikush tjetër që nuk është nga vëllezërit e fisit të fëmijës. Në kapituj të tjerë, ku fliten tema të tjera si ajo e vjedhjes, kanuni ka të vendosura disa norma edhe për fëmijët. Në nenin 774 thuhet se çdo dëm apo vjedhje e bërë nga fëmijët—në qoftë se është vërtetuar se e kanë bërë ata—familja të cilës i përkasin fëmijët duhet ta kompenzojnë atë. Ndërsa, neni 776 thotë se nëse fëmijët kapen duke vjedhur apo dëmtuar diçka, të tjerët nuk guxojnë t'i dënojnë, pra të ushtrojnë dhunë, por duhet të iu tregohet prindërve të tyre, e ata duhet të përgjigjen për fëmijët. Në një nga disa nenet gjithashtu thuhet se për fëmijë nuk mbahet zija. Përpos kanunit në këtë prezantim është diskutuar edhe për ninullat, të cilat janë këngë të gjumit të kënduara kryesisht nga nënat gjatë tundjes së djepit. Ninullat janë të ndara në ninulla për vajza, për djem, dhe ninulla që iu dedikohen të dyja gjinive. Kryesisht ninullat kanë pasur tone të larta nacionalizmi dhe ndarje të prerë gjinore. Për vajzat është kënduar për fazat e jetës që “duhet” të kalonte një grua siç është fejesa, martesë, ndërkohë që për djemtë zakonisht u këndohej që të jenë trima, të martohen dhe të kenë shumë pasardhës. Sa i përket të drejtës zakonore dhe martesave, fëmijët nuk kanë pasur të drejtën të jenë pjesë e vendimmarrjes së zgjedhjes së partnerit. Ka qenë e domosdoshme që në martesë të ketë mblesëri (msit) që të ndërmjetësoj në mes të dy familjeve. Vetëm në një rast ka pasur përjashtim mblesëria: në rastet kur dy baballarët kanë qenë të pajtimit për martesën e fëmijëve të tyre, e këto janë quajtur zakonisht fejesa në djep. Fejesat në djep janë bërë për dy arsye: që të përforcohet miqësia mes dy familjeve dhe ulje e tensionit në rast se dy familjet kanë pasur

konflikt. Fenomen tjetër me rëndësi që u përmend gjatë prezantimit janë virgjëreshat e përbetuara, si fenomen që ka lidhje me fëmijërinë. Në rast se në një shtëpi ka pasur 8 vajza dhe nuk ka pasur djalë fare, atëherë fëmija i nëntë, në rast se është vajzë, duhet të sakrifikohej dhe të merrte përsipër zotësinë e asaj shtëpie. Në bazë të kësaj analize rekomandohet të analizohet tutje aspekti socioantropologjik i çasjes prindërore kundrejt fëmijëve, në bashkëpunim me institucionet përkatëse.

Sesioni 6

Emocionet Akadematike, të Mësuarit dhe Kognicioni

Sesioni i fundit shkencor i kësaj konference trajtoi temat që ndërlidheshin me emocionet akademike, kognicionin dhe aspekte të tjera të të mësuarit që nga fëmijëria e deri në pjekurinë e hershme. Ky sesion i fundit përmban prezantimet e tre hulumtimeve shkencore:

Hulumtimi 1: Neuroshkenca e Zhvillimit të Hershëm të Fëmijëve: Fokusi në Zhvillimin Kognitiv

Arkitektura e trurit ndërtohet nga një proces i vazhdueshëm duke filluar nga para lindja e që vazhdon deri në moshën e rritur. Ky proces quhet “bottom up”, ku fillimisht zhvillohen proceset e mbijetesës, pastaj emocionet dhe më pas proceset analitike. Përvojat e hershme sigurisht që ndikojnë në cilësinë e kësaj strukture duke ndërtuar një themel të fortë e të shëndetshëm ose një themel të brishtë për të gjitha aspektet jetësore. Nga ana tjetër, gjetet gjithashtu ndikojnë në arkitekturën e trurit. Analiza e z. Gashi ka në fokus rëndësinë e zhvillimit kognitiv të hershëm të fëmijëve në rritjen e shëndetshme të tyre. Ai vë theksin në neuroplasticitetin si koncept, i cili definohet si aftësia e trurit për t’u adaptuar dhe ndryshuar në varësi prej rrethanave dhe situatave që gjendet fëmija. Kjo aftësi bën që truri i fëmijëve të jetë më i ndjeshëm në këtë moshë sidomos ndaj traumave. Në bazë të të gjeturave të këtij hulumtimi, prevalenca e përvojave traumatike të përjetuara gjatë fëmijërisë në popullatën e Kosovës është shumë e lartë. Rezultatet tregojnë se 63% e pjesëmarrësve kanë pasur abuzim fizik, 46% abuzim emocional, 84% kanë qenë dëshmitarë të dhunës në familje, 69% kanë përjetuar bullizëm, etj. Prandaj, rekomandohet të krijohen modele intervenuese tek këta persona sepse domosdoshmërisht ata kanë pasur pasoja gjatë zhvillimit të trurit të tyre.

Hulumtimi 2: Organizimi i Mësimin në Distançë në Kohën e Pandemisë dhe Mirëqenia e Nxënësve

Nevoja për ndërveprim social dhe mësimor ka arritur të përmbushet sadopak përmes kontaktit virtual në mësimin online, por jo aq sa komunikimi i drejtpërdrejtë. Ky hulumtim pati për qëllim të shoh efektet e ndërprerjes së mësimin tradicional në mirëqenien e nxënësve sipas perceptimit të tyre. Z. Potera përgjatë prezantimit të tij vuri theksin në faktin se ndërprerja e mësimin në shkollë dhe nisja e mësimin në distancë ishte shumë sfiduese për të gjithë akterët mësimor, veçanërisht për nxënësit. Këta të fundit, procesin e shkëputjes së kontaktit social me mësuesit dhe shokët e shoqet e kanë përjetuar pak më rëndë se të tjerët. Kjo vërtetohet nga letrat që nxënësit u kanë dërguar mësuesve të tyre, ku dëshmojnë se sa u mungon kontakti social i drejtpërdrejtë. Gjithashtu, nga ky hulumtim u gjetën edhe faktorë të tjerë të cilët ndikojnë në mirëqenien e nxënësve, përveç mungesës së kontaktit social me shokët dhe mësuesit. Një ndër faktorët më sfidues është interaksioni në mes të teknologjisë, prindërve, mësimeve, detyrave të shtëpisë dhe vlerësimit. Sipas të dhënave, jo të gjithë prindërit kanë përgatitje pedagogjike të duhur që t’iu ofrojnë fëmijëve të tyre përkrahjen e nevojshme. Mësimi online dhe e-mësimi, në shumë raste nuk kanë qenë në koherencë, kështu që nxënësit janë mbingarkuar me detyra të shtëpisë. Sipas të dhënave, rreth 10% e nxënësve, për arsye të ndryshme, nuk e kanë ndjekur asnjërën formë të mësimin. Gjithashtu, nxënësit me nevoja të veçanta të përfshirë në klasa të rregullta nuk kanë qenë të barabartë me të tjerët. Prandaj, të gjitha këto sfida duhet të analizohen si të ndara dhe të adresohen sa më shpejt që është e mundur.

Hulumtimi 3: Emocionet e Mësimdhënësve: Një Koncept i ri i Mësimdhënies dhe Mësimnxënies Emocionale

Emocionet akademike dhe roli i tyre në kontekstin shkollor është neglizhuar me vite. Së fundi, emocionet akademike dhe hulumtimet mbi ndikimet e tyre kanë marrë vëmendjen e shkencëtarëve ndërkombëtar. Por, në Kosovë, emocionet akademike janë akoma term i panjohur për mësimdhënësit dhe akterët shkollor. Prezantimi i fundit në sesionet shkencore, i realizuar nga z. Musliu, përmbante një sër hulumtimesh shkencore të realizuara në Kosovë që nga viti 2018, të cilat në fokus kishin emocionet akademike të nxënësve dhe mësimdhënësve. Hulumtimi i parë i tij tregoi mbi ndikimin e emocioneve akademike në performancën

akademike dhe ndërlidhjen e tyre me zvarritjen akademike dhe aftësitë vetërregulluese të të mësuarit. Më pas, hulumtimi i dytë kishte të bëjë me nevojën për një instrument të standardizuar në Kosovë, që do të shërbente për matjen e emocioneve akademike të mësimitdhënësve. Në fund, u prezantua një koncept i ri i të mësuarit përmes emocioneve akademike, i cili përmban tre procese kryesore me qëllim ngritjen e performancës akademike. Procesi i parë propozon zhvillimin e funksioneve ekzekutive, duke maksimizuar përjetimin e emocioneve pozitive dhe rregullimin e emocioneve negative. Procesi i dytë është i ngjashëm me procesin e parë, por që fokusi është tek zhvillimi i aftësitë vetërregulluese dhe zvogëlimi i zvarritjes akademike. Gjersa procesi i tretë përfshinë mësimitdhënësit, emocionet e të cilëve mund të ndikojnë direkt në emocionet akademike të nxënësve, rrjedhimisht performancën e tyre akademike.

Zëri i Fëmijëve në Konferencë

SOS Fshatrat e Fëmijëve në Kosovë – Përfshirja e të Rinjve dhe Aktivizmi në Iniciativa për Avokim

Pjesëmarrja dhe dëgjimi i zërit të fëmijëve është e drejtë themelore dhe ka rëndësi të madhe në jetën sociale të një vendi. Pjesëmarrja e fëmijëve është një nga të drejtat themelore, e mëshiruar në Konventën e Kombeve të Bashkuara për të Drejtat e fëmijës dhe që duhet garantuar nga të gjitha institucionet përgjegjëse si dhe nga shoqëria. Kjo qasje përgatit fëmijët/të rinjtë për të qenë qytetarë të denjë dhe të përgjegjshëm, i mundëson njohjen dhe mbrojtjen për të drejtat e tyre, përmirëson shërbimet e fëmijëve, nxit politika më të mira mbrojtjeje, nxit praktika me parime demokratike, fuqizon fëmijët të rriten të përgjegjshëm dhe të përmbushin detyrimet ligjore. Duke pasur parasysh nevojën e madhe që të rinjtë të përfshihen dhe të avokojnë për të drejtat e tyre, SOS Fshatrat e Fëmijëve Kosovë zhvillojnë projekte dhe aktivitete të ndryshme që përfshijnë të rinjtë për të ndikuar në ndryshimet që janë të nevojshme për një shoqëri gjithëpërfshirëse. Disa nga përvojat e tyre avokuese dhe pjesëmarrja e të rinjve në projekte regjionale u prezantuan nga vet të rinjtë gjatë konferencës. Tutje, nga këta të rinjë u prezantua procesi i pavarësimit, për të cilin treguan se janë kthyer në zërin e të rinjve përmes pjesëmarrjes në projekte të ndryshme për fuqizimin e të rinjve. Ata ndihen se shteti i Kosovës nuk ofron ndonjë ndihmë të veçantë për procesin e pavarësimit të fëmijëve të SOS Fshatrave të Kosovës. Gjithashtu, ndihen të shqetësuar dhe stresuar për jetën e tillë për shkak të pasigurisë. Prandaj, ata kërkojnë që qeveria e Republikës së Kosovës të ndajë buxhet për t'i ndihmuar në procesin e pavarësimit.

Fjalimet e Fëmijëve

Era Haliti, 10 vjeçare

“Dua të ndaj me ju disa mendime në lidhje me shëndetin e fëmijëve. Nga këshilla prindërore dhe librat kemi mësuar se ushqimi, mjedisi në të cilin jetojmë dhe mësojmë, lumturia etj., luajnë rol thelbësor në shëndetin tonë. Disa nga këto kushte mund të mos jenë të lehta për tu arritur, për shembull shtëpitë dhe shkollat e bukura, fshatrat dhe qytetet, ndonjëherë edhe ushqimi i shëndetshëm nuk është i lehtë për t'u mbuluar nga rrogat e prindërve. Por, kur prindërit e mi më shpjegojnë se nuk mund të blejmë diçka për shkak të prioriteteve të tjera, i kuptoj ata. Ndonjëherë ndjehem e mërzitur kur ata thjesht më japin një përgjigje negative. Unë u kërkoj të rriturve të mos pinë duhan në vendet ku fëmijët janë të pranishëm, duke ndotur ajrin dhe duke

rrezikuar shëndetin e tyre. Prindërit dhe mësuesit duke na mësuar neve, duke na vlerësuar e kërkuar nota të larta nga ne, na bëjnë të stresohemi dhe rrezikojnë shëndetin tonë. Ne duhet të mësojmë më shumë duke luajtur dhe duke u argëtuar. Mbaj mend tregimin “Tre mjekët më të mirë në botë: Uji, Dielli dhe Ajri”. Bazuar në këtë miq të dashur, rrini larg telefonave, televizorëve dhe kompjuterëve. Kaloni kohën e lirë në mjedis të hapur dhe të pastër. Uroj që të mos përjetojmë më kohë pandemie si kjo duke e mbajtur vetën mbyllur. Uroj dhe lutem që të gjithë fëmijët të rritën të lirë sikur zogjtë e pyjeve.”

Melisa Isa, 5 vjeçare

“Përshëndetje, unë jom Melisa. Jam pesë vjeçare edhe vijoj mësimin në parashkollor. Mua më pëlqen të luaj me lojëra, sepse lojërat më ndihmon dhe më qetëson. Diçka që nuk më pëlqen është kur të tjerët fshehin gjëra dhe nuk e tregojnë të vërtetën. Mua më pëlqen të ëndërroj për të ardhmen time dhe dua që ju ti duani të gjithë fëmijët dhe ti mbështesni ëndrrat tona.”

Jashat Misini, 12 vjeçar

“Unë jam Jashar Misini, dhe unë kam dëshira që ende nuk më janë plotësuar. Unë dua që familja dhe shoqëria ime të kenë mundësi më të mira jetësore. Ne duam kushte më të mira për shëndet, ushqim dhe jetë në përgjithësi. Të kemi mundësi më të mira të edukimin dhe më shumë përfshirje për të gjithë ne. Unë dua që të trajtohem barabartë me të gjithë fëmijët e tjerë.”

Blend Baftiari, 13 vjeçar

“Përshëndetje, unë vi nga fshati Grime në komunën e Ferizaj. Sot dua që zëri im të dëgjohej nga të gjithë ju. Unë mësoj në shkollën “Xheladin Deda” në Pejë dhe vijoj mësimet bashkë me shokët e shoqet e mija. Unë dua ti përshëndes të gjithë mësuesit e mi që më kanë përkrahur deri tani dhe shoqërinë time që ka qenë gjithmonë afër meje. Unë ndjej keqardhje për fëmijët të cilët nuk mund të vijnë në shkollën ku unë shkoj për shkak të kushteve ekonomike. Unë gjithashtu kam dëshirë që të ndërtohet një shkollë në qytetin tim, që të jem afër prindërve të mi.”

Ledion Morina, 9 vjeçar

“Unë dua të ndaj me ju disa të vërteta për të drejtat e fëmijëve. Unë kam mësuar se çdo fëmijë duhet të ketë të drejta të barabarta, por shumë shpesh kjo nuk po ndodhë. Madje, disa fëmijëve ju mohohen të drejtat më bazike. Ka ende shumë fëmijë që nuk shkojnë në shkollë, ka madje fëmijë që duhet të punojnë të mbajnë veten dhe familjen. Ka fëmijë që kanë shumë kushte të rënda e nuk kanë as ushqim e as veshmbathje. Disa fëmijë braktisen prej të rriturve dhe mbesin pa asnjë kujdes. A e imagjinoni sa e vështirë është kjo? E unë ju lutem të gjithëve që të punoni për të drejtat e të gjithë fëmijëve, kudo që janë. Ne i meritojnë më të mirat e mundshme.”

Kaona Zogjani, 8 vjeçare

“Përshëndetje, unë jam Kaona Zogjani. Unë jam tetë vjeçare. Ky është mesazhi im për të gjithë ju. Ju gjithmonë na tregoni se sa e rëndësishme është të shkojmë në shkollë, por ndonjëherë detyrat dhe mësimet janë shumë të vështira. Prandaj, ne kemi nevojë për ndihmën tuaj, dhe jo vetëm qortimet e juaja. Ndonjëherë dëshpërimisht nuk mund të mësoj një poezi ose të bëj një detyrë shtëpie. Prandaj, ne kemi nevojë për përqaftimin tuaj. Ne nuk duhet të mësojmë nën presion. Ne të gjithë gjithashtu kemi nevojë që shkolla të jetë një vend i sigurt për ne, dhe jo siç ndodh shumë shpesh që përdoren fjalë fyese dhe dhunë.”

Me Dashuri prej Fëmijëve nga Togo për Fëmijët Kosovarë

- “Unë jam Neo. Mua më pëlqen të luaj me shokët dhe shoqet e mia. Loja është e drejta ime dhe një pjesë e rëndësishme e zhvillimit tim.”
- “Unë jam Wilfred. Mua më pëlqen të flejë shumë. Më ndihmon të rritem, përmison shëndetin tim dhe ëndërroj për të ardhmen time.”
- “Unë jam Sika. Kur të rritem dua të bëhem veteriner sepse unë i dua kafshët dhe dua ti ju ndihmoj atyre.”
- Unë jam Magnim. Superheroi im i preferuar, Batman, më ka mësuar ti ndihmoj të tjerët, të ha shëndetshëm, dhe të bëjë ushtrime. Ai është i fuqishëm dhe unë e di që edhe unë jam i fuqishëm.”

Tryeza e Diskutimit

Politikat e Gjithëpërfshirjes dhe Funkcionalizimi i Ekipit Multidisiplinar në Shkolla

Në kuadër të Konferencës së Tretë Ndërkombëtare për Shëndetin, Mirëqenien, Edukimin dhe të Drejtat e Fëmijëve të mbajtur më 1 dhe 2 qershor 2020, u mbajtë edhe tryeza e diskutimit me temën “Politikat e Gjithëpërfshirjes në Shkollë dhe Funksionimi i Ekipit Multidisiplinar”. Të ftuar në këtë tryezë diskutimi ishin:

- Prof. Ass. Dr. Xhavit Rexhaj – Zëvendës Ministër në detyrë i Arsimit, Shkencës, Teknologjisë dhe Inovacionit
- Z. Bujar Kadriu – President, Forumi Kosovar i Aftësisë së Kufizuar
- MSc Trëndelina Krasniqi – Psikologe Shkollore, pjesë e Ekipit Multidisiplinar;
- Znj. Kimete Dida - Drejtore e shkollës, Sh. F. M. U. “Ismail Qemali”
- Prof. Asoc. Dr. Naser Zabeli – Profesor në Universitetin e Prishtinës, Fakulteti i Edukimit
- MSc Valid Zhubi – Psikolog Shkollor dhe Këshillimor, Save the Children, Kosovë
- Znj. Yllka Stublla-Komoni – Mësimdhënëse e Teknologjisë dhe Koordinatore për Sigurim të Cilësisë, Sh. F. M. U. “Selman Riza”, Gjakovë
- Znj. Fatime Rrahmani, Kordinatore dhe Moderatore, Qendra për Hulumtime Psiko-Sociale dhe Mjekësore

Pjesët më të Rëndësishme të Tryezës së Diskutimit

Çfarë do të thotë gjithëpërfshirja si model dhe cilat janë parimet themelore të kësaj teorie?

Diskutimi për temën në fjalë ka nisur me definimin e gjithëpërfshirjes si model teorik dhe bazë për zhvillimin e duhur arsimor të çdo nxënësi pa dallim. Konsiderohet term i vështirë për ta përmbledhur se çka nënkuptohet me gjithëpërfshirje, por të gjithë pajtohen se është një proces mjaft kompleks dhe multidimensional, që nuk është i lehtë të realizohet dhe kërkon punë sistematike të shumë akterëve të përfshirë. Një shprehje e bukur thotë: “Gjithëpërfshirja nuk është një projekt që nis dhe përfundon”. Pra, është diçka që vazhdon në mënyrë konsistente dhe nuk ka fund. Përkufizimi më i shpeshtë i gjithëpërfshirjes i referohet të drejtës për arsim të çdo individi pavarësisht dallimeve individuale që ata kanë. Kohëve të fundit, ka evouluar edhe vetë

termi *gjithëpërfshirje* apo *inkluzion*, sepse shpeshherë është nënkuptuar si një përfshirje e të gjithë nxënësve në klasë. Mirëpo, tani thuhet me theks të veçantë: përfshirje aktive e të gjithëve, pa dallime individuale. Institucioni dhe mësimdhënësi i hapin rrugë edhe vlerësojnë këtë proces në mënyrë që studentët të zhvillohen brenda potencialeve që kanë. Për të kuptuar më shumë dhe për të dalur përtej suazave të zakonshme, *gjithpërfshirja sot nënkupton përfshirje aktive të të gjithë akterëve në një institucion*, përfshirë mësimdhënësit, drejtorinë, pedagogët, psikologët, dhe prindërit; pra të gjithë komunitetin shkollor. Në anën tjetër, ekzistojnë debate të ndryshme në fushën e edukimit lidhur me efektivitetin dhe aplikimin e inkluzionit si model. Ndërkaq, mësimdhënësit në Kosovë, në kuadër të disa hulumtimeve që po zhvillohen në këtë drejtim, po e kuptojnë rëndësinë dhe benefitet e modelit të inkluzionit. Mirëpo, konsiderohet se ende ka nevojë për aplikimin e praktikave të reja në këtë drejtim, duke përfshirë edhe politika më të avancuara arsimore të krahasueshme me sisteme të tjera arsimore në botë.

Cila është perspektiva e Forumit Kosovar të Aftësisë së Kufizuar për sfidat aktuale të fëmijëve me nevoja të veçanta apo me aftësi të kufizuar në procesin e integritimit në arsimin gjithëpërfshirës?

Situata e edukimit të fëmijëve me aftësi të kufizuara, përkundër përpjekjeve legjislative, konsiderohet që nga ana praktike të jetë në hapat e parë të zbatimit. Në Kosovë, është ende sfiduese të kesh fëmijë me aftësi të kufizuara, ta arsimosh dhe ta përfshish atë në procese të tjera të rëndësishme. Si rrjedhojë, fëmijët me aftësi të kufizuara ende ndihen të pabarabartë. E gjitha kjo si pasojë e paragjykimeve dhe stigmës që ende ekziston në shoqërinë tonë. Në anën tjetër, përkundër që MASHTI ka krijuar mekanizma të përshtatshëm (siç janë rregulloret, strategjitë, dhe planet e veprimtimit), zbatimi i tyre rezulton të jetë ende larg të aplikuarit në formën më të duhur. Gjithashtu, bashkëpunime të ndryshme me organizata ndërkombëtare (si Save the Children, UNICEF, etj.), kanë ndikuar pozitivisht që Kosova të krijoj praktika të mira në aplikimin e gjithëpërfshirjes së personave me aftësi të kufizuara. Ndërkohë, një sfidë që mbetet ende kryesore është fillimisht gjithëpërfshirja sociale; fëmijët mes vete të pranojnë njëri-tjetrin. Më pas, edhe të punohet më shumë në fushën e vetëdijesimit, duke nisur nga prindërit, stafi dhe komuniteti shkollor. Dhe kështu të gjithë të inkuadrohen dhe përfshihen në proceset edukative, duke krijuar kështu një çasje sa më të lehtë në këto procese për fëmijët me nevoja të veçanta.

Forumi Kosovar i Aftësisë së Kufizuar (FKAK), si organizatë ombrellë e organizatave të personave me aftësi të kufizuara në Kosovë, kanë në vazhdimësi bashkëpunime për avokim me institucionet qeveritare dhe akterë të tjerë relevantë. Këto bashkëpunime, duke u asistuar dhe mbështetur nga partnerët ndërkombëtar, kanë ndihmuar këtë forum që të hartojë politika sa i përket gjithëpërfshirjes. FKAK qëndron i hapur për bashkëpunim për të gjithë akterët të cilët dëshirojnë të punojnë drejt arritjes së objektivave të përbashkëta për personat me aftësi të kufizuara. Kjo në mënyrë që modelet teorike dhe politikat të kenë zbatim të mirëfilltë në komunitet.

Është inkurajues fakti që në kohët e fundit komunat kanë filluar të pranojnë asistentë në shkolla të rregullta, duke i pasur parasysh nevojat e edukimit dhe arsimit të fëmijëve me aftësi të kufizuara. Por, mbetet ende problematik për disa komuna të mëdha (p.sh. komuna e Prishtinës), që nuk kanë filluar ende të rekrutojnë staf i cili është i përgatitur në mënyrë profesionale që të punojë me fëmijët me aftësi të kufizuara. Për më tepër, situata pandemike e ka stagnuar edhe më shumë këtë proces. Sidoqoftë, sfidat në të cilat gjinden fëmijët me aftësi të kufizuara janë të shumta dhe është e pamundur që të adresohen të gjitha. Por, kërkesat janë të thjeshta: *përmirësimi i legjislacionit, përfshirja e prindërve në vendimmarrje, dhe fuqizimi i ekipeve vlerësuese për nevojat pedagogjike të fëmijëve me nevoja të veçanta*. Pa një funksionim të plotë të ekipeve vlerësuese për nevojat pedagogjike për këta fëmijë, nuk mund ta ketë integrimin praktik në gjithëpërfshirje. Kjo sepse ky mekanizëm i krijuar, në disa komuna më shumë e në disa më pak, duhet të shërbejë si udhërrëfyes për MASHTI-n që të ndër marrë veprime në këtë drejtim.

Cila është mënyra e aplikimit të gjithëpërfshirjes në arsim, dhe një perspektivë ndryshe që mendoni se duhet ta ketë Kosova në qasjen ndaj gjithëpërfshirjes?

Gjithëpërfshirja shpeshherë perceptohet si një qasje për të përfshirë grupet e pafavorizuara shoqërore—sidomos grupet me gjendje më të keqe sociale si komunitetet Romë, Ashkali e Egjiptianë. Por, shihet edhe si qasje për të përfshirë grupet e tjera të marginalizuara siç janë fëmijët me nevoja të veçanta arsimore. Nganjëherë shihet si demokratizim i përgjithshëm, e ndonjëherë shihet si metodologji, ose si filozofi. Nëse analizohen më me kujdes të gjitha këto, konsiderohet se asnjëra prej tyre nuk realizohet në mënyrë të mirëfilltë në Kosovë, por realizohet vetëm

formalisht. Përfshirja e grupeve të pafavorizuara shihet vetëm si çasje në shërbime arsimore dhe jo si çasje gjithpërfshirjes për përfitime maksimale ose edhe optimale të fëmijëve të këtyre grupeve. Nga gjendja aktuale e fëmijëve të komuniteteve Romë, Ashkali e Egjiptianë, ne nuk mund të krenohemi me arritjet që janë bërë drejtë gjithpërfshirjes. Kjo, është akoma një dobësi e madhe e sistemit arsimor të Kosovës. Ndërkaq, është bërë përparim relativ në përfshirjen e fëmijëve me nevoja të veçanta arsimore. Në këtë linjë, MASHTI ka kontribuar në çasjen e fëmijëve me nevoja të veçanta në shërbime arsimore.

Metodologjia e mësimdhënies në Kosovë, duke u bazuar në metodologji moderne, përfshinë nxënësit në bashkëorganizim dhe aktivitete shkollore. Por, për fat të keq, kjo ka devijuar nga koncepti i metodologjive moderne. Përfshirja e nxënësve në aktivitete zakonisht bëhet vetëm gjatë orës së mësimit. Pra, nuk është gjithpërfshirje aktive në të gjitha fazat e përgatitjes shkollore, reflektimit mësimor dhe të mësuarit si proces. Me fjalë të tjera, nuk është gjithpërfshirje e të gjithë faktorëve aktiv.

Misioni i shkollave është fare i thjeshtë: organizimi i mësimit në shkollë. Por, kjo nuk mjafton për të treguar të gjithë punën që bëhet në shkollë. Shkolla sot në Kosovë ekziston për të ofruar orë mësimore dhe nuk ofron më shumë se aq. Dhe, nëse është e tillë, atëherë mund të themi se shkollat në Kosovë nuk e realizojnë misionin e tyre në mënyrë të mirëfilltë. Kjo çasje në Kosovë është *çasje improvizuese dhe minimaliste*. Në anën tjetër, kurrikulat e arsimit në Kosovë janë të orientuara drejt zhvillimit të kompetencave të fëmijës. Në fakt, fëmijëve nuk u ofrohen asgjë tjetër përveç lëndëve dhe orëve të mësimit. Pra, kurrikulat nuk po funksionojnë ashtu si janë planifikuar. Ekziston një devijim signifikant prej kurrikulave të bazuara në kompetenca në kurrikula të bazuara vetëm në përmbajtje.

Nga ana tjetër, për t'a kuptuar ma thellë konceptin e përfshirjes edhe gjithpërfshirjes arsimore në Kosovë, duhet t'i referohemi konceptit të dijes praktike dhe dijes shkollore. Dija shkollore është ajo që aktualisht ofrohet me kurrikulë në shkollë, ndërsa dije praktike është ajo që realisht i duhet fëmijës. Nga një çasje konstruktiviste e të nxënësve, pyetja kryesore është: çka i duhet fëmijës nga shkolla? Përgjigja: fëmijës i duhet të arrijë të mbijetoj. E për këtë, përshtatja me rrethin social është shumë e rëndësishme. Shkolla, është pjesë e atij rrethi dhe duhet ta ofroj këtë përshtatje.

Gjithëpërfshirja në Kosovë nuk duhet të realizuar përmes qasjes që e kemi tash, por duhet të jetë individuale dhe aktive. Secilit fëmijë duhet t'i plotësohen nevojat arsimore, sociale dhe edukative në kontekstin shkollor.

Cilat janë disa prej sukseseve që ka shkolla fillore e mesme e ulët “Ismail Qemali” në Prishtinë lidhur me arritjen e përfshirjes së fëmijëve me nevoja të veçanta?

Shkolla “Ismail Qemali” në Prishtinë gjendet në një nivel deri diku të kënaqshëm, ku janë të gjithëpërfshirë të gjithë fëmijët që janë regjistruar në këtë shkollë. Kjo shkollë fillimisht ka funksionuar me një klasë të bashkangjitur prej vitit 2007 në bashkëpunim me MASHTI-n dhe Save the Children, ku në atë kohë ka qenë për fëmijët me autizëm. Kjo shkollë ka të regjistruar 2888 nxënës. Prej tyre 37 janë me nevoja të veçanta: dhjetë me autizëm, dy me sindromën down, katër me dëmtim vizual, pastaj ngecje në zhvillim, në dëgjim, dëmtim fizik, paralizë cerebrale, hiperaktivitet, vështirësi në mësim, dhe vështirësi në të folur. Në total, 29 nga fëmijët janë djem ndërsa 8 janë vajza.

Nëse e mendojmë se si duhet të aplikohen në mënyrë të duhur politikat e gjithëpërfshirjes, duhet t'i kemi parasysh plotësimin e të gjitha kushteve të fëmijëve. Në shkollën tonë ne kemi vetëm dy mësuese përcjellëse (mësuese speciale) dhe një mësuese mbështetëse. Ndërkohë që kjo nuk është e mjaftueshme për të mbuluar nevojat e fëmijëve. Aktualisht, është krijuar një orar ku të paktën dy herë në javë nxënësi që kanë nevojë për mbështetje vizitojnë mësuesen përkatëse. Por, kjo është shumë sfiduese dhe e mangët duke marrë parasysh që një klasë numëron 40 nxënës. Konsiderojmë që është tejet esenciale që fëmijët të aftësohen për jetë; të vijnë në shkollë, dhe të dalin nga shkolla në mënyrë të pavarur. Dhe, më e rëndësishmja të kenë socializim sa më të shëndoshë me bashkëmoshatarët e tjerë. Që kjo të arrihet, është shumë e rëndësishme angazhimi i asistentëve mbështetës në klasa.

Cila është përvoja personale dhe profesionale e psikologes së shkollës me fëmijët me nevoja të veçanta dhe aftësi të kufizuara në këtë shkollë?

Në zyrën e psikologes janë pedagogia, mësuesja mbështetëse dhe një ekip i përbashkët gjatë periudhës kur regjistrohen fëmijët në klasën e parë. Për ne, kjo konsiderohet pozitive dhe mjaft efektive. Për herë të parë në vitin 2007 është hapur paralelja e bashkangjitur për fëmijët me

autizëm. Kjo paralele fillimisht ka funksionuar me një ndërrim dhe pastaj më vonë me dy ndërrime. Pas një kohe nxënësit janë integruar në klasa të rregullta. Që atëherë, mësueset kanë punuar aty, që janë pedagoge speciale me profesion, bashkë me psikologun dhe me pedagogun që në atë kohë kryente detyrat e zëvendësit. Së bashku, kemi krijuar një ekip për fëmijët me aftësi të kufizuara, por edhe për ta mbështetur njëri-tjetrin kur kemi pasur nevojë ndonjë pyetje apo paqartësi. Aktualisht, klasa luan rolin e klasës burimore, ku marrin shërbime të gjithë nxënësit me nevoja të veçanta në shkollën tonë, të cilët janë të shpërndarë në klasa të rregullta.

Një sfidë e gjithëpërfshirjes që na brengos mua edhe kolegët përgjatë punës tonë është çështja e vlerësimit nga ana e mësimeve, sidomos për fëmijët me plan individual të cilëve iu duhet një vlerësim ndryshe nga ai i zakonshmi. Pra, në mesin e 37 nxënësve me nevoja të veçanta, 17 prej tyre ndjekin mësimin me planin individual. Krijimi i këtij plani individual për 17 fëmijët është detyrë e ekipit multidisiplinare që ne kemi krijuar. Kështu, ju mundësohet fëmijëve me nevoja të veçanta që të adaptohen më shpejtë me klasat e rregullta, duke krijuar shkathtësi dhe aftësi të reja.

Si qëndrojnë strukturat e tjera të shkollave për arritjen e cilësisë dhe gjithëpërfshirjes në arsim?

Shkolla “Selman Riza” në Gjakovë ka rreth 25% të nxënësve të komunitetit Rom, Ashkali e Egjiptianë, dhe është një ndër shkollat që kanë aplikuar kurrikulën në përpikëri. Gjithmonë, si shkollë punojmë për t’i luftuar edhe eliminuar dallimet në mes të nxënësve gjatë procesit mësimor, si dhe mundohemi t’i përshtatemi nevojave të tyre të veçanta që na dalin gjatë procesit. Kemi fituar tabela nga donatorë, në bazë të dëshmisë së punës gjithëpërfshirëse, pastaj edhe këndet miqësore për klasat 1-5, dhe tani jemi pjesë e 20 shkollave kampionë në Kosovë.

Si koordinatorë e cilësisë, mund të them që kemi sukses në gjithëpërfshirje, por kemi edhe sfida. Momentalisht kemi krijuar strategji për angazhimin e barabartë të të gjithë nxënësve, pavarësisht komunitetit dhe shtresës sociale. Këtu, kemi përfshirë edhe komunikimin e mirëfilltë me prindërit dhe të gjithë akterët e tjerë të edukimit, me qëllim fuqizimin e nxënësve në vendimmarrje. Por, shkolla akoma nuk ka një ekip multidisiplinor. Si alternativë, ne jemi munduar t’i përfshijmë kujdestarët e klasave, këshillet drejtues të nxënësve, dhe klubet e ndryshme në kuadër të shkollës për të zgjidhur problemet eventuale së bashku.

Mirëpo, nëse kthehemi në situatën ku jemi tash, për shkak të pandemisë, ne u larguam nga shkolla. Duke ju falënderuar MASHTI-it, mësimi është duke u realizuar përmes televizionit edhe youtube-s. Ne si shkollë kemi punuar edhe në platforma online. Në ciklin e ulët, pra klasa 1-5, 83% e fëmijëve kanë qenë të kyçur në procesin e mësimit online. Por, 62 fëmijë nuk kanë qenë pjesë e mësimit online. Ndërsa në ciklin e mesëm të lartë (klasa 6-9) kemi 95 nxënës të shkëputur prej mësimit. Kjo për shkak se këta nxënës janë me asistencë sociale. Gjersa, ne nuk kemi asnjë formë kontakti me këta nxënës, që vë në dukje edhe një vështirësi tjetër të gjithëpërfshirjes.

Cila është perspektiva dhe kontributi i Organizatës “Save the Children” përgjatë viteve që shkollat të kenë një përkrahje për realizimin e gjithëpërfshirjes në Kosovë?

Save the Children e përkufizon arsimin gjithëpërfshirës si një qasje arsimore që ju mundëson të gjithë fëmijëve të mësojnë së bashku, duke mbështetur nevojat e tyre individuale. Në këtë kuadër, një rol të rëndësishëm të mësimit cilësor e gjithëpërfshirës e kanë edhe ekipet vlerësuese si ekipe multi-sektoriale në nivel lokal apo komunal, të cilat kanë për qëllim kryesor vlerësimin pedagogjik të fëmijëve me nevoja të veçanta. Në Save the Children, së bashkë me MASHTI-in, punohet për të përkrahur këto ekipe komunale, duke ngritur kapacitetet profesionale dhe duke krijuar instrumente të cilat përdoren gjatë punës së tyre. Aktualisht ekzistojnë disa instrumente që ka zhvilluar Save the Children në bashkëpunim me Universitetin e Padovës edhe Bolonjës, të cilat vlerësojnë aspektin bio-psiko-social të fëmijëve me nevoja të veçanta. Këto instrumente kontribuojnë në përmirësimin e praktikave gjithëpërfshirëse në arsim përmes fuqizimit të bashkëpunimit në mes të shkollës dhe ekipit vlerësues komunal në të gjithë procesin e vlerësimit pedagogjik të fëmijës. Në anën tjetër, ndihmojnë në krijimin e kulturës gjithëpërfshirëse, specifikisht përfshirjen e fëmijëve me nevoja të veçanta.

Përmbledhje dhe Rekomandime

Ky diskutim bëri bashkë përfaqësues të niveleve të ndryshme të institucioneve—nga ministria e arsimit, si niveli më i lartë politikbërës, e deri tek akterët e shkollave fillore dhe të mesme, si niveli fillestar edukativ. Gjithashtu, të përfshirë ishin edhe organizata të shoqërisë civile, ndërkombëtare dhe vendore, të cilat e mbikëqyrin dhe ndihmojnë zbatimin e politikave në institucionet edukative, politika këto të krijuara nga institucionet e larta qeveritare. Nga i gjithë

ky diskutim mbi gjithëpërfshirjen, kuptuam se secili prej akterëve e definojnë gjithëpërfshirjen ndryshe. Kështu, nuk ekziston një konsistencë mbi gjithëpërfshirjen, rrjedhimisht ka probleme në zbatimin e saj. Por, ana më pozitive në këtë aspekt është se bazat ligjore për realizimin e gjithëpërfshirjes janë pothuajse ideale. Për këtë pajtohen të gjithë debatuesit. Por, kjo nuk mjafton! Përderisa MASHTI, si institucion politikbërës, është fokusuar në krijimin e legjislacionit të duhur, probleme në zbatimin e tyre janë hasur. Kështu, edhe pse konsiderohen si politika të mira, janë të panevojshme kur nuk gjejnë zbatim të mirëfilltë. Duke marrë parasysh të gjeturat nga ky debat, si dhe kërkesat e akterëve të ndryshëm, nxjerrim këto rekomandime:

- Realizimi e debateve të tilla brenda institucioneve politikbërëse me qëllim bashkëkrijimin e objektivave për realizimin e gjithëpërfshirjes, rrjedhimisht krijimin e një uniteti të institucioneve edukative;
- Përmisimin e legjislacionit duke definuar qartë se çka do të thotë gjithëpërfshirje apo inkluzion, në mënyrë që zbatimi të jetë sa më konkret;
- Krijimi e ekipeve multidisiplinare brenda shkollave, të cilët do të ndihmojnë në zbatimin e gjithëpërfshirjes;
- Intervenime dhe trajnime të mësimdhënësve dhe ekipeve multidisiplinare të fokusuar në gjithëpërfshirjen e ridefinuar në legjislacion, përfshirë këtu teknika moderne të mësimdhënies në klasa gjithëpërfshirëse, dhe krijimin dhe zbatimin e planeve individuale. Gjithashtu, trajnime të mësimdhënësve mbi metoda të mësimdhënies në grupe të mëdha me karakteristika të lartpërmendura;
- Përkrahjen logjistike dhe profesionale të shkollave në identifikimin dhe vlerësimin e fëmijëve—në të dy ekstremet: talenteve dhe aftësive të kufizuara;
- Përfshirjen e shoqërisë civile në mbikëqyrjen dhe krijimin e intervenimeve të cilat ndërliken me shëndetin, mirëqenien, edukimin dhe të drejtat e fëmijëve në shkollë—me fokus gjithëpërfshirjen.

Evaluimi i Konferencës

Konferenca është kontribut shkencor në vetëvete. Nga njëra anë, ajo duhet të jenë në benefit profesional të pjesëmarrësve duke i aftësuar ata në fusha të ndryshme sipas interesit personal. Por, nga ana tjetër, konferenca duhet të kontribuoj edhe në motivimin e individëve për ngjarje të tilla. Ky lloj motivimi dhe eksperiencat e pjesëmarrësve gjatë konferencës janë të rëndësishme në internalizimin dhe integrimin e proceseve të tilla akademike, procese që dërgojnë drejt mirëqenies në përgjithësi. Prandaj, pjesëmarrësit janë pyetur për motivet e pjesëmarrjes dhe eksperiencat e tyre gjatë konferencës. Gjithashtu, ata janë përgjigjur edhe në pyetëtorin e bazuar në teorinë e vetëdeterminizimit si pjesë e evaluimit objektiv.

Teoria e Vetëdeterminizimit

Autonomia, kompetencat dhe marrëdhëniet ndërpersonale janë tre nevojat themelore psikologjike për internalizimin dhe integrimin e proceseve të ndryshme (Deci & Ryan, 2000). Teoria e vetëdeterminizimit e propozuar nga këta dy autorë thekson se motivimi është proces kryesor që përmbushet nga tre nevojat themelore psikologjike nëpër faza të ndryshme. Pra, ata e konsiderojnë motivimin si proces që dirigjon proceset jetësore. Ta zëmë arritjet akademike. Shpeshherë arritjet akademike stimulohet nga jashtë; nga një forcë e jashtme motivuese si shpërblimet nga familja, për të gjetur punë në të ardhmen, dhe të tjera. Por, gjithashtu edhe si shmangie ndaj kritikave të prindërve, punës së rëndë fizike në të ardhme, mungesës së mirëqenies fizike, etj. Por, ky lloj motivimi i jashtëm mundet të kthehet në motivim të brendshëm duke kaluar nëpër disa faza si pjesë e internalizimit dhe integritit të procesit. Kështu, synimi për arritje akademike nuk varet më nga faktorët e jashtëm motivues. Madje, edhe mungesa e tyre nuk sjell ndonjë ndryshim. Pra, arritja akademike është tashmë proces i integruar dhe stimulohet nga faktorë të brendshëm. Ky lloj internalizimi dhe integrimi i proceseve të tilla sjell mirëqenie të përgjithshme psikologjike dhe fizike. Përndryshe, nëse kjo nuk bëhet, atëherë problemet psikologjike mund të shfaqen.

Autonomia, Kompetencat dhe Marrëdhëniet Ndërpersonale

Nga tre nevojat psikologjike, nuk është njëra që ka më shumë rëndësi sesa tjetra. Që të gjitha janë të rëndësishme, madje edhe zhvillohen së bashku. Autonomia është të qenurit i pavarur deri në një nivel të caktuar. Pra, të mund të krijosh dhe zbatosh proceset si i pavarur dhe pa një forcë të jashtme. Madje, autonomia nënkupton edhe mos llogaridhënien ndaj aktërve të tjerë të jashtëm. Tutje, kompetenca është të qenurit i aftë të krijosh dhe zbatosh proceset

profionalisht. Kompetenca është një faktor që hyn në kuadër të disa teorive. Që të gjitha teoritë e shohin kompetencën si dinamike dhe të ndryshueshme, e cila zhvillohet me kohën apo edhe duke zhvilluar aftësi të tjera. Në fund, marrëdhëniet ndërpersonale është nevoja themelore psikologjike që vepron në bashkëpunim me tjetrin. Pra, socializimi me të tjerët dhe krijimi i raporteve të mirëfillta profesionale dhe personale. Marrëdhëniet ndërpersonal janë kryesore edhe sipas teorive të ndryshme si objektiv specifik drejt mirëqenies psikologjike.

Nëse këto tre nevoja themelore psikologjike përmbushen si të veçanta, rezultojnë në krijimin profesional. Por, nëse përmbushen sikur të ishte qark aktivizues, do të dërgonte drejt motivimit të brendshëm, e më pas në mirëqenie të mirë psikologjike dhe fizike. Gjithsesi, përmbushja e njëjës nuk do të thotë që nuk përmbushet tjetra dhe anasjelltas. Prandaj, procesi i përmbushjes së këtyre tre nevojave funksionon si cikël i pandërprerë.

Qëllimi i Studimit

Bazuar në teorinë e vetëdeterminizimit, ne besojmë që pjesëmarrësit në konferenca të tilla shkencore duhet të përmbushin tre nevojat themelore psikologjike. Në fakt, për sukses profesional në fushën e akademisë, por edhe profesionit në përgjithësi, përmbushja e këtyre tre nevojave është kryesore. Prandaj, ky studim kishte për qëllim vlerësimin e përmbushjeve së nevojave themelore psikologjike të pjesëmarrësve gjatë konferencës së tretë ndërkombëtare të shëndetit, mirëqenies, të drejtave dhe të edukimit. Tutje, ky studim kishte për qëllim edhe vlerësimin e eksperiencave të pjesëmarrësve dhe motivet e tyre për të marrë pjesë në konferenca të tilla.

Metodologjia

Mostra

Në këtë studim morrën pjesë 515 pjesëmarrës, të cilët janë pothuajse 100% e pjesëmarrësve të konferencës. Shumica nga ta ishin femra (87.8%) me moshë mestare 28.8 vjeç ($DS = 9.17$). Nga të gjithë pjesëmarrësit, shumica kishin të përfunduar studimet e bachelorit (42.6%), të ndjekuar nga ata që kishin përfunduar studimet e masterit (37.4%), studimet 4 vjeçare (9.5%), studimet e doktoratës (1.2%), dhe të tjera. Shumica relative e pjesëmarrësve (26.7%) kishin ndjekur të gjitha sesionet shkencore. Gjersa 89% e tyre kishin ndjekur tryezën e diskutimit.

Procedura dhe Instrumenti

Pas realizimit të konferencës së tretë ndërkombëtare për shëndetin, mirëqenien, edukimin dhe te drejtat e fëmijëve, pjesëmarrës ju është kërkuar që vullnetarisht dhe anonimisht ta plotësojnë një pyetësor të krijuar për të vlerësuar eksperiencat gjatë konferencës dhe përmbushjen e tre nevojave themelore psikologjike. Ky instrument është krijuar nga Prof. Dr. Anne Frenzel, Prof. Dr. Martha Merrow dhe PhD. Cand. Arian Musliu në vitin 2019 për të vlerësuar përmbushjen e tre nevojave themelore psikologjike të individëve në konferenca tradicionale dhe online. Pyetësori origjinal u përkthye edhe u përkthye mbrapsht nga dy koordinator të konferencës. Tutje, instrumenti përmban edhe pyetje të hapura dhe të mbylluar që vlerëson eksperiencat e pjesëmarrësve gjatë konferencës.

Rezultatet

Rezultatet tregojnë se nga 515 pjesëmarrës, 0.2% e tyre kanë raportuar të jenë pak të kënaqur me këtë konferencë, 5.6% mesatarisht të kënaqur, 52.5% shumë të kënaqur dhe 41.7% jashtëzakonisht të kënaqur.

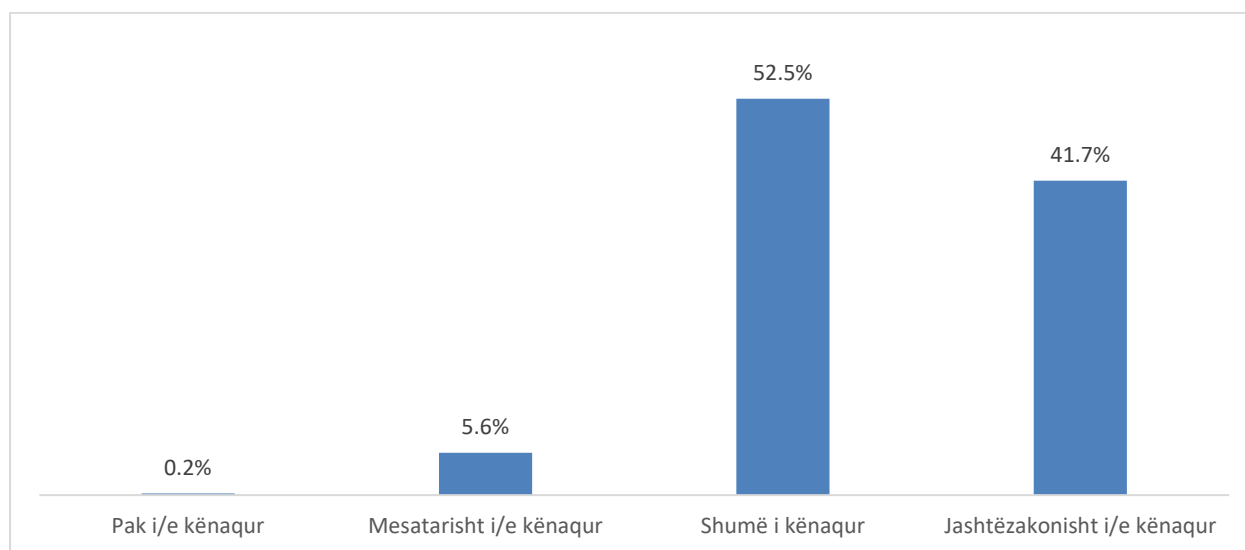

Figura 1. Satisfaksioni me realizimin e konferencës.

Rezultatet rreth motiveve për pjesëmarrje në konferencë tregojnë se 75.5% e pjesëmarrësve i janë bashkangjitur konferencës për të gjitha aktivitetet e saj, 3.3% vetëm për fjalimet kyçe, 13% vetëm për sesionet shkencore, 5.8% vetëm për tryezën e diskutimit, 2.5% kanë qenë të

ftuar për të prezantuar, 2.7% kanë aplikuar të prezantojnë, 44.1% të njohin shkencëtar të tjerë, 13.8% për arsye të rrjetëzimit, dhe 25.8% të takojnë bashkëpunëtor potencialë.

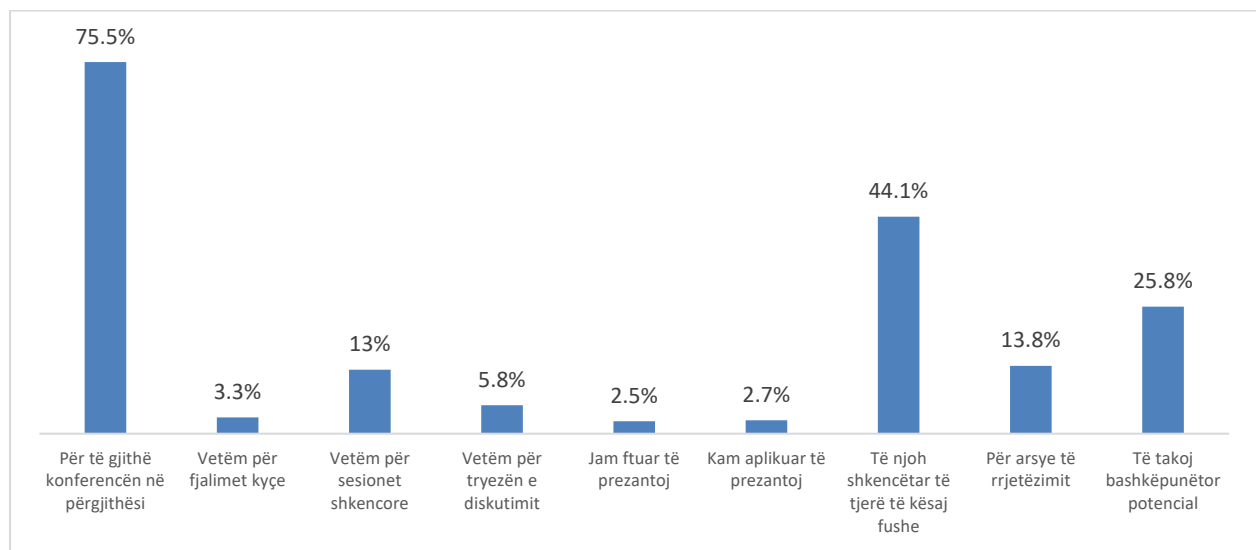

Figura 2. Motivet për të marrë pjesë në konferencë.

Sa i përket përbushjes së tre nevojave themelore psikologjike, të gjitha janë mbi mesatare. Pra, 485 pjesëmarrës treguan përbushje të autonomisë ($M = 16.14$, $DS = 2.34$), përbushje të kompetencës ($M = 16.29$, $DS = 2.41$), dhe përbushje të marrëdhënieve ndërpersonale ($M = 16.14$, $DS = 2.56$).

Tabela 1

Përbushja e Nevojave Themelore Psikologjike

	N	Min	Max	M	DS
Autonomia	485	6.00	20.00	16.14	2.34
Kompetencat	486	4.00	20.00	16.29	2.41
Mardhëniet Ndërpersonale	485	3.00	20.00	16.14	2.56

Shënim. Çdo konstrukt është vlerësuar me 4 pyetje me shkallë vlerësimi prej 1-5. Rezultati minimal = 4, Rezultati maksimal = 20.

Tutje, pjesëmarrësit e kanë vlerësuar konferencën bazuar në eksperiencat e tyre. Më poshtë janë pesë nga komentet unike mbi konferencën:

- Në një konferencë virtuale parashihet që interaktiviteti të jetë më i ulët. Por, kësaj konference nuk i mungoi interaktiviteti. Opsionet për të bërë pyetje dhe për tu përfshirë në konferencë krijuan një sens të përfshirjes sikur në konferenca tradicionale.
- Konferencat ndërkombëtare janë vlerë e shtuar për fushën e psikologjisë në Kosovë. Prandaj, bashkëpunimet ndërkombëtare dhe prezantuesit ndërkombëtar në këtë konferencë ndihmojnë në promovimin e psikologjisë dhe rritjen e kësaj fushe në Kosovë.
- Fëmijët e marginalizuar janë të diskriminuar edhe në hulumtimet shkencore në Kosovë. Hulumtimet mbi fëmijët me aftësi të kufizuara dhe për fëmijët nga të gjitha grupet e bënë të veçantë këtë hulumtim.
- Kategorizimi i sesioneve shkencore në bazë të temave të prezantuesve është ide e qëlluar. Kjo laramani e hulumtimeve dhe fushave të ndryshme të studimeve e bënë unike këtë konferencë.
- Vet formati i realizimit të konferencës e bënë unike një konferencë të tillë. Mundësia për të ndjekur hulumtimet e fundit shkencore sikur në konferenca tradicionale, pa shpenzime shtesë dhe në distancë është përparësi e madhe.

Gjithashtu, të gjitha komentet janë kuantifikuar në bazë të përmbajtjes së tyre. Më poshtë gjeni një listë me elementet më të veçanta të konferencës nga perspektiva e pjesëmarrësve (të renditura në bazë të më të përmendurës).

1. Organizimi
2. Mbajtja online e konferencës
3. Pjesëmarrësit aktiv / Panelistët
4. Trajtimi i temave mbi fëmijët
5. Prezantime relevante për profesione të ndryshme
6. Krijimi i shkathtësive dhe njohurive të reja

Diskutimi dhe Rekomandimet

Qëllimi i këtij studimi ishte vlerësimi i konferencës nga perspektiva e pjesëmarrësve dhe përmbushja e nevojave themelore psikologjike të tyre. Prandaj, pothuajse të gjithë pjesëmarrësit e konferencës kanë marrë pjesë në këtë studim. Rezultatet kanë treguar se pjesëmarrësit ishin të kënaqur me realizimi e konferencës. Madje, ngjashëm si në konferencat tradicionale, pjesëmarrësit kanë përmbushur nevojat e tyre themelore psikologjike. Pra, ekziston një konsistencë në rezultatet e raportuara nga eksperiencat e pjesëmarrësve gjatë konferencës dhe nga vlerësimi psikologjik i nevojave të tyre themelore. Prandaj, nga ky studim dalin dy rekomandime kryesore: (1) konferencat online janë po aq të përsosura sa edhe konferencat tradicionale nga perspektiva e vetëdeterminizmit. Kështu, rekomandohet që të realizohen konferenca online si mënyrë më pak shpenzuese dhe më gjithëpërfshirëse dhe (2) rekomandohet që të rritet numri i konferencave ndërkombëtare me seli në Kosovë, si mënyrë për të zhvilluar tutje fushat e edukimit në Kosovë.

Rekomandimet e Konferencës

- Rritja e fondeve për hulumtime shkencore në Kosovë
- Ndërlidhje më e mirë në mes të hulumtimeve shkencore, intervenimeve dhe politikave institucionale
- Promovimi i mekanizmave kontrollues për cilësin e hulumtimeve shkencore
- Fuqizimi i bashkëpunimit ndërkombëtar në fushën e hulumtimeve shkencore
- Përkthimi i hulumtimeve në intervenim
- Organizimi i tryezave pas konferencave për çështje specifike

Referencat

- Uka, F., Musliu, A. (2020). Academic Emotions of Students at Two Different Times, Before and During COVID-19 Pandemic. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Rrahmani, F. (2020). The Relationship Between Anxiety and Social Problems among Kosovo Pupils. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Caldwell, J. (2020). Childhood Development Assessment. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Najmussaib, A. (2020). Study Anxiety, Parent-Child Relationship and Academic Achievement among School Children. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Mathew, J., Jose, A., Goswami, L. (2020). Effect of Play on the Emotional Health of Middle School Students. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Steinberg, U. (2020). Evaluation and Power: Towards a Theory on Side Effects of Controlling. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Wiiium, N. (2020). Positive Development among Young People in a Global Context. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Fagan, E. (2020). The Thirty Million Word Gap. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Lieberoth, A. (2020). Families in Coronavirus lockdown – Psychological impact, Stressors and the Role of Digital Media. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.

- Halimi, U., Krasniqi, Sh., Halili, Z., Halili, T. (2020). Decay of Milk Teeth in Children Aged 3-6 Years in Kindergarten. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Hoxha, L., Hyseni-Duraku, Z. (2020). The Impact of COVID-19 in Education and in the Well-being of Teachers, Parent and Students: Challenges Related to Remote (Online) Learning and Opportunities for Advancing the Quality of Education. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Hajrizi, D. (2020). Taught to be Sexist?! An Experiment on the Impact of Religious Scripture on Sexism among Kosovar Adolescents. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Peraj, R. (2020). Children Rights in Albanian Tradition and Culture According to Customary Law. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Gosalci, R. (2020). Don't Suppose My Needs. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Behluli, L. (2020). Distance Learning for Children with Special Needs. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Hoxha, L., Hyseni-Duraku, Z. (2020). The Impact of COVID-19 in Education and in the Well-being of Teachers, Parent and Students: Challenges Related to Remote (Online) Learning and Opportunities for Advancing the Quality of Education. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Tahiri, K. (2020). The Parenting of Children with Down Syndrome: The Level of Parental Stress and Resilience among Down Syndrome Childrens' Parents. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.

- Potera, I. (2020). Organizing Distance Learning in Times of Pandemic and Student Well-Being. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Pervetica, F. (2020). The Importance of Early Education in Children's Prosocial Behaviors and Self-Regulatory Skills. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Xhani-Baçë, A. (2020). Agressivity among Adolescents. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Shala, A., Behluli, B. (2020). Children Without Parental Care and the State System for the Protection of Children. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Musliu, A., Frenzel, A., Uka, F., & PSMRC Team* (2020). Teachers' emotions: A new concept of emotional teaching and learning. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights in Kosovo*. Pristina, Kosovo. *Member of the team.
- Gashi, A. (2020). The Neuroscience of Early Childhood Development: Focusing on Cognitive Development. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.
- Perolli-Shehu, B. (2020). Social Competence and Academic Achievement of Childrens in Kosovo. *Paper presented at the Third International Conference on Children's Health, Well-being, Education and Rights*. Pristina, Kosovo.

